

"אינה אשה לבדי?"

שותפות החברה החרדית במשא המלחמה:
סקר עמדות - הציבור החרדי והציבור הלא-חרדי

שלומית רביצקי טור-פז

1. עיקרי הממצאים

המאמר שלפניכם מבקש לבחון באמצעות סקר עמדות והתנהגויות של הציבור בישראל את השינויים שהתרחשו בציבור החרדי ובציבור הלא-חרדי בעקבות המלחמה שפרצה ב־7

באוקטובר 2023. על פי ממצאי הסקר, בעוד הציבור החרדי לא שינה משמעותית את עמדותיו ביחס לסוגיית גיוס החרדים, הציבור הכללי, ובעיקר הדתי והימני, עבר מהפכה של ממש. התנגדות החרדים לגיוס לצבא של צעירים חרדים, אפילו של מי שאינם לומדים, גבוהה מאוד גם בשעת מלחמה. השירות הלאומי-אזרחי אינו ברירה נוחה יותר לחרדים מגיוס לצבא, ורוב החרדים מתנגדים נחרצות גם אליו. בהתאם, גם גיוסם בפועל בשעת המלחמה עמד, לפי דיווח עצמי, על שיעור של כ-3% בלבד (נשים וגברים), כשישית משיעור הגיוס באוכלוסייה המשרתת. ההתנגדות מגובה גם בהשקפת עולם: יותר ממחצית החרדים רואים בלימוד התורה ובתפילה סיוע חשוב יותר למאמץ המלחמתי

משירות צבאי, וכמעט כל האחרים מייחסים לשתי הפעולות ערך שווה. כלומר, לפי תפיסת החרדים, הם נושאים על גבם את הנטל הביטחוני באמצעות תפילה ולימוד תורה, לא פחות, אם לא יותר, מעמיתיהם החיילים. עם זאת, חל שינוי בתמיכה הניתנת ברחוב החרדי לבן משפחה שמתגייס, בעיקר אם אינו לומד בישיבה או שכבר הקים משפחה. כמו כן, שיעור ההתנגדות לגיוס ירד במקרה שבו אי-ההתגייסות מלווה בסנקציות כלכליות. הצעירים החרדים מתנגדים לגיוס יותר מהמבוגרים, והנשים – יותר מהגברים. תמונה זו היא **תמונת ראי של עמדות החברה היהודית הלא-חרדית**, שבה הרוב רואים בגיוס החרדים פתרון לבעיית אי-השוויון בנשיאת הנטל הביטחוני, ומסכימים הסכמה רחבה ביותר על חובת שירות לאומי-אזרחי למי שאינם מתגייסים. בתחילת המלחמה הייתה עמדה זו נחלתם של השמאל והמרכז, בעוד הימין, וביתר שאת המגזר הדתי, החזיק בברית הקואליציונית ושיעורים גבוהים מתוכו תמכו בהמשך הסדר הפטור לחרדים. עם התארכות המלחמה הוכפל **מספר התומכים בפתרונות גיוס בקרב הציבור הדתי והימני**. בחברה היהודית הלא-חרדית, ככל שהגיל עולה העמדות כלפי החרדים מתקשחות, והתביעה לגיוס גוברת אצל גברים ונשים כאחד.

בחודשים הראשונים של המלחמה הרגישו החרדים מחויבות גבוהה לסייע במאמץ המלחמתי ואף לקחו חלק בהתנדבות ענפה למען החיילים, החטופים והמפונים, עם מתנדבי כל המגזרים. הם **בלטו ביחס לשאר הציבור בהשקעתם בתפילות ובלימוד לרפואת הפצועים ולעילוי נשמת החללים**, וכן בהתנדבות בארגוני רפואה, דמו לאחרים בסיוע לחיילים ולמפונים ומיעטו בהתנדבות חקלאית. **קרוב למחצית מהציבור הלא-חרדי היה שותף להכרה בתרומתם של החרדים**, ואף בחברה החרדית הייתה ציפייה שההערכה תייצר שינוי במערכות היחסים בין הקבוצות בישראל. העמדות הוקצנו לאורך המלחמה, ואף שהעמדות עצמן בקרב החרדים בסוגיית הגיוס כמעט שלא השתנו, איכות השיח השתנתה כליל. רק קצת יותר משליש מן הציבור החרדי מרגיש מיוצג על ידי המנהיגות הקיימת, וציפיותיו של החרדי הממוצע מהנהגתו הפוליטית והרבנית היא שהיא תביע הזדהות ושייכות עם הכאב הלאומי, אם כי לא תוותר לשם כך על כספים מגזריים.

בקרב החרדים נמצאו **פערים עצומים בין הקבוצות למיניהן**. כך, בקרב הקבוצה (הקטנה יחסית) של חרדים מודרניים,²² מעל מחצית מוכנים לגיוס חלק

22 להסבר בדבר הקבוצות השונות על הציר שמרנות-מודרניות, ראו בהערה 9 להלן.

מהצעירים החרדים בשעת מלחמה, כשליש מצדיקים את הטענה שלא מוסרי שהחרדים אינם משרתים בצבא ולכן יש ביניהם מעט פצועים וחללים, ורבים רואים במלחמה הנוכחית מלחמת מצווה המחייבת גיוס מסיבות הלכתיות.

בקרב הציבור הלא-חרדי פילוח התוצאות לפי מחנות פוליטיים מראה כי בראשית המלחמה היו הדעות ביחס לגיוס החרדים מתואמות עם עמדותיהם הפוליטיות של הנשאלים, אם כי מפלגות הליכוד והציונות הדתית מפוצלות מבחינת דעות בוחריהן. בקרב מצביעי השמאל והמרכז הייתה תביעת גיוס החרדים גבוהה מאוד גם בראשית המלחמה, ואילו בקרב בוחרי הימין הלא-חרדים חל השינוי המשמעותי ביותר במהלך חודשי המלחמה. עוד מצאנו כי מצביעי הבית היהודי קרובים יותר בעמדותיהם בעניין זה למצביעי המחנה הממלכתי ויש עתיד מלמצביעי הציונות הדתית והליכוד. פילוח לפי הגדרה עצמית על הרצף דתיים-חילוניים מעלה כי בסוגית הגיוס ניצבת הקבוצה הדתית משמאל לקבוצה המסורתית-דתית, שבמקרים רבים קרובה יותר בדעותיה לעמדות החרדים.

2. רקע

2.1 רקע כללי סוגיית גיוס החרדים כבולה ב"רצוא ושוב" משפטי ופוליטי משתק בן 25 שנה בין הכנסת לבין בית המשפט העליון. הצלע השלישית של הדיון בסוגיה זו היא דעת הקהל. בתקופה זו – שבה אסון 7 באוקטובר ומלחמת חרבות ברזל מדגישים את נחיצותו של צבא "גדול וחכם", והנופלים והפצועים הרבים והכבדת הנטל על האוכלוסיות המשרתות מדגישים את אי-השוויון בין דם לדם ואת נחיצותו של חוזה חברתי חדש – חוזרת הסוגיה אל סדר היום טעונה מתמיד. לכך מצטרפים גם פקיעתו של פרק הפטור בחוק שירות ביטחון ביוני 2023 והיעדרו של חוק פטור חדש. כלומר, המצב המשפטי אינו מאפשר עוד את דחיית השירות לחרדים ואת מימון הישיבות שבועלי פטור "תורתו אומנותו" לומדים בהן, אולם במציאות עולם כמנהגו נוהג והצעירים החרדים ממשיכים לחבוש את ספסלי בית המדרש ומותירים את לשכות הגיוס מיותמות מאנשי קהילתם.²³ על רקע מצב דברים זה סקרנו את עמדות הציבור החרדי

23 הפרקים הבאים בסוגיה משפטית-פוליטית זו התרחשו כאשר ב-26 בפברואר 2024 (לאחר עריכת הסקר העיקרי) הוציא בג"ץ צווי ביניים וצו על תנאי שעל פיהם נדרשה

והציבור הכללי בעניין גיוס החרדים בצל המלחמה. עמדות הציבור החרדי פולחו לקבוצות משנה (חסידים, ליטאים, ספרדים, חב"ד ואחרים), לפי מיקום על הציר שמרנות-מורנניות, וכאשר נמצא פער מובהק – גם לפי מגדר וגיל. עמדות הציבור הלא-חרדי פולחו לפי מיקום על הרצף דתיים-חילונים, גיל, שייכות למחנות פוליטיים, וכאשר נמצא פער מובהק – גם לפי מגדר והכנסה. פילוח לפי הצבעה בבחירות לכנסת בבחירות 2022 יוצג גם הוא בחלק מהשאלות שהופנו לציבור זה.

2.2 מתודולוגיה

הסקרים העיקריים נערכו בינואר 2024, בחלוף שלושה חודשים מפרוץ המלחמה, בשתי פעימות.

הציבור היהודי החרדי נסקר בריאיון טלפוני

ב־4-13 בינואר 2024. במדגם נסקרו 508 מרואיינים בני 18 ומעלה, שהם מדגם מייצג של החברה החרדית בישראל. את הסקר ערכה חברת אסקריא, וטווח טעות הדגימה בו הוא $\pm 4.35\%$. **הציבור היהודי שאינו חרדי נסקר בסקר מקוון ב־4-9 בינואר 2024.** גודל המדגם היה 536 מרואיינים בני 18 ומעלה, שהם מדגם מייצג של החברה היהודית הלא-חרדית בישראל. את הסקר הזה ערכה חברת ipanel, וטווח טעות הדגימה בו עומד על $\pm 4.23\%$. על חלק מן השאלות חזרנו בסקר משלים ב־3-8 בנובמבר 2024, 13 חודשים אחרי תחילת המלחמה – סקר מקוון ובו מדגם של 756 מרואיינים בני 18 ומעלה, שהם מדגם מייצג של החברה הישראלית. את הסקר ערך מכון המחקר "שילוב", וטווח

המדינה להסביר מדוע אינה מגייסת את החרדים לנוכח פקיעת מקור ההסמכה לפטור בחוק, ומדוע אינה נמנעת מלהעביר תמיכות לשיבות בגין דחויי השירות שדחיית השירות שלהם כבר אינה בחוק. בדיון בחודש יוני 2024 הפכו הצווים לסופיים ונקבע כי לנוכח עקרון השוויון וצורכי הביטחון הצבא אינו יכול להימנע מלגייס חרדים באופן גורף, וכן כי המדינה אינה יכולה לממן הטבות לחרדים חייבי גיוס המפרים את חובתם. איסור זה פורש הן כלפי מימון הישיבות בגין חייבי גיוס הלומדים בהן, הן כלפי מימון הנחות במעונות היום. צווי גיוס לחרדים הוצאו רק במשורה, וגם להם הייתה ההיענות נמוכה מאוד. ברקע עומדת החלטת הכנסת להחיל דין רציפות על הצעת התיקון לחוק שירות ביטחון משנת 2022, שכבר עברה קריאה ראשונה, ובה יעדי גיוס נמוכים וסנקציות חלשות במקרה של אי-השגת היעדים, וכן הורדה של גיל הפטור לצעירים חרדים. הצעת החוק זכתה לביקורת ציבורית ופוליטית בשל אי-התאמתה למציאות הביטחונית שלאחר 7 באוקטובר, ואף על פי כן היא מקודמת בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת. במועד חתימת הספר טרם ידוע אם הדברים יבשילו לחוק גיוס חדש, ואם יהיה אפשר לגשר על הפער הגדול שבין המקסימום שהחרדים עשויים להסכים לו לבין דרישות המינימום של מפלגות האופוזיציה וגם של חלק מחברי הכנסת של הליכוד ומפלגת הצינונות הדתית, ובהם יו"ר הוועדה ח"כ יולי אדלשטיין. הרחבות בעניינים האלה ניתן למצוא באתר [מחגיטים לשוויון](#) של המכון הישראלי לדמוקרטיה.

הטעות בו הוא $3.56\% \pm$. לשם ניסוח שאלון הסקר, הפיקוח על איסוף הנתונים וניתוחם נעזרנו בצוות מרכז ויטרבי לחקר מדיניות ודעת קהל במכון הישראלי לדמוקרטיה.²⁴

סקירת דעת קהל בעת מלחמה היא מטבעה מאתגרת, בשל האירועים הקשים, המסעירים והמטלטלים המתרחשים מדי יום ביומו, ובעקבותיהם ניכרות תנודות בדעת הקהל בנושאים הרלוונטיים. יתרה מכך, התמשכות המלחמה, נטלה הכבד ומחיריה ופסיקת בג"ץ בדבר הצורך בגיוס שווינוי בהתאם לחוק העמיקו את הקיטוב בדעת הקהל בישראל בסוגית גיוס החרדים והביאו להתבצרות בעמדות מגוריות. לפיכך חלק מן השאלות נסקרו, כאמור, שנית במועד אחר, וכן נזכיר ממצאי סקירות נוספות שערך מרכז ויטרבי במכון הישראלי לדמוקרטיה במהלך המלחמה.

2.3 סוגיות הסקר – הגיוס לצבא בציבור החרדי לעומת הציבור היהודי לא-חרדי, שבעניינה נערך סקר נוסף בהנהגתו בשעת מלחמה האזרחית בחודשי המלחמה הראשונים בשתי האוכלוסיות; ו-(3) סוגיית האמון של הציבור החרדי בהנהגתו ביחס לשותפות בשעת מלחמה. בסוגיה הראשונה, סוגיית הגיוס לצבא, יוצגו ממצאים בדבר שירותם בפועל של חרדים ושל יהודים לא-חרדים במלחמה, לפי דיווח עצמי, ותיבחן ההשקפה האידאולוגית, המוסרית וההלכתית של החרדים בסוגיות אלו. כמו כן ייסקרו עמדות הציבור במחלוקת על הגיוס ועל השירות הלאומי-אזרחי לנוכח נסיבות המלחמה, ויבדק אם חל שינוי בעמדות אלו ברחוב החרדי וברחוב הלא-חרדי. בסוגיה השנייה, סוגיית ההתנדבות והשותפות החרדית, יוצגו ממצאים בדבר היקפי ההתנדבות בפועל של הציבור החרדי והציבור הלא-חרדי בחודשי המלחמה הראשונים, וכן ייבחנו השקפות ותפיסות עולם ביחס להצדקת ההתנדבות. נבחן את היחס של הציבור הלא-חרדי להתנדבות החרדית, וכן את הציפיות של החברה החרדית להשפעת המהלך ביום שאחרי המלחמה. בסוגייה השלישית, סוגיית המנהיגות, נבחן את ציפיות הציבור החרדי ממנהיגותו הרבנית והפוליטית ואת מידת האמון בה.

24 חודה לאנשי מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה, פרופ' תמר הרמן, ירון קפלן, ד"ר אור ענבי וד"ר ליאור יוננני.

3.

סוגיית הגיוס

3.1 שירות בפועל בתקופת המלחמה

3.1.1 התגייסות לצבא בשעת המלחמה (משיבים חרדים)

לפני שיוצגו עמדות הציבור החרדי ביחס לגיוס בשעת מלחמה, נבחן את התנהגותו בפועל של הציבור החרדי בסוגיה זו, לפי דיווח עצמי. שאלה זו רלוונטית במיוחד על רקע הפרסומים הרבים על אלפי החרדים שהתדפקו לכאורה בתחילת המלחמה על שערי הבקו"ם והשתלבו במסלולי שלב ב, המאפשרים לחרדים להתגייס לטירונות קצרה ולאחריה לשירות מילואים.²⁵ כפי שעולה מתרשים 1, בתשובה לשאלה שהופנתה רק אל הגברים החרדים – האם במהלך המלחמה התגייסו לשירות סדיר או מילואים או שביצעת פעולות לקראת גיוס?, ענו רוב מכריע (91%) בשלילה. 6% דיווחו על שירות בסדיר או במילואים, ועוד 3% עשו פעולות לקראת גיוס.

קבוצות משנה בחברה החרדית. קבוצת חסידי חב"ד ו"אחרים"²⁶ היא אומנם הקבוצה הקטנה ביותר בשיעורים מוחלטים בקרב הציבור החרדי, אולם שיעור הדיווח על המתגייסים בתוכה היה הגבוה ביותר בחרושי המלחמה הראשונים (16.5%).²⁷ במקום השני ניצבו הליטאים והספרדים (5% ו-4% בהתאמה), ואחרונים – החסידים (2.5%).²⁸ לעומת זאת, כשמדובר בהתנדבות

25 לפי נחוניי אגף כוח אדם בצה"ל במרץ 2024, במחצית השנה הראשונה של המלחמה פנו לצבא כ-4,000 חרדים בני יותר מ-26 למסלול שלב ב. רק כ-880 מהם נמצאו מתאימים (בעיקר מסיבות של פטורים רפואיים ונפשיים שניתנו לרבים מהם בעבר), וכ-600 גויסו. בהמשך הלחימה גדל מספר זה, ונפתחו מסלולים ייחודיים לשלב ב, כולל בחטיבת החשמונאים החדשה.

26 קבוצת ה"אחרים" הנמנית עם קבוצת המשנה של חסידי חב"ד כוללת גם חסידי ברסלב, ומי שהגדירו את עצמם "ירושלמי", "תימני", "כללי" ושילובים של שתיים מקבוצות המשנה, כגון ספרדי וליטאי. חסידי חב"ד הם 58% מהקבוצה, וה"אחרים" – 42% מקבוצה זו. ביחס לשאלת הגיוס בפועל, 21% מחסידי חב"ד העידו על גיוס או פעולות לקראתו, לעומת 19% מקבוצת ה"אחרים".

27 קבוצת חסידי חב"ד ואחרים היא 9% מכלל המדגם, כל אחת מקבוצות המשנה הליטאית והחסידית היא 32% מהמדגם, וקבוצת המשנה הספרדית – 27% ממנו (לאחר שקלול).

28 נוסף על כך, ערכו פעולות לקראת גיוס עוד 2% מן החסידים, 3% מן הליטאים והספרדים ו-3.5% מקבוצת חב"ד ואחרים.

בעורף, שיעור החסידים והספרדים שהתנדבו היה גבוה משיעור הליטאים שעשו כן.

גיל. בציבור הכללי בני ובנות 18-21 הם קבוצת הגיל שאליה שייכים רוב המתגייסים,²⁹ ואילו בציבור החרדי, מקרב הגברים הצעירים בני פחות מ־30 התגייסו 3% בלבד לשירות סדיר או למילואים ועוד 2.5% עשו פעולות לקראת גיוס. בקבוצות הגיל הבוגרות יותר (30-44 ו־45-59) הוכפל השיעור ל־6% (ועוד 2%-3% עשו פעולות לקראת גיוס).

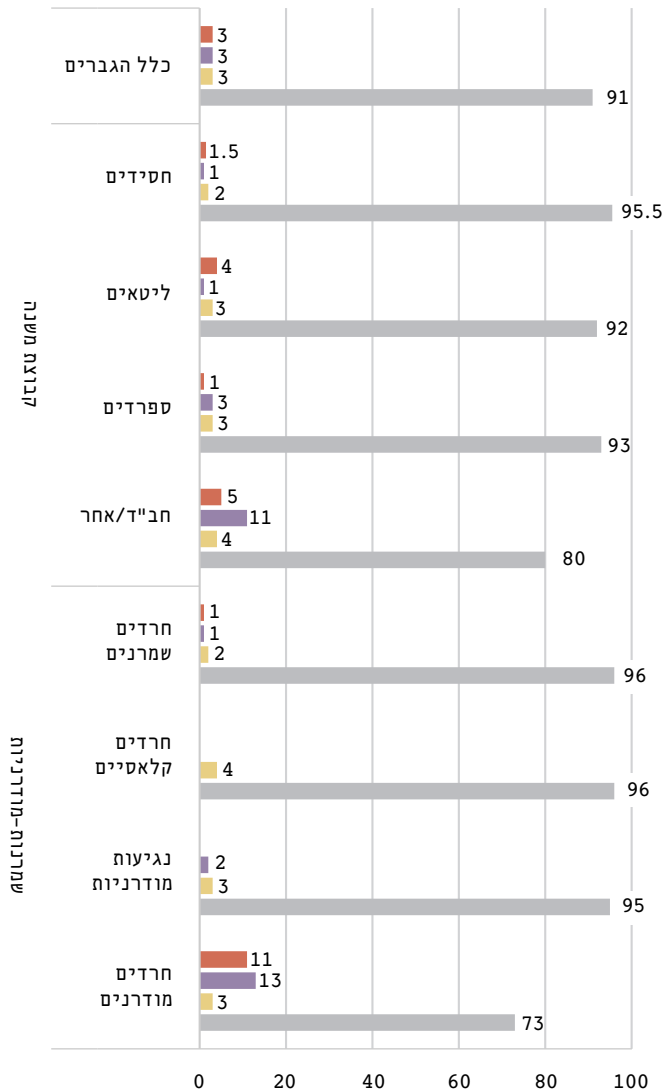
מיקום על הצייר שמרנות-מודרניות. החרדים המודרניים הם הקבוצה היחידה שמשורותיה מגיעים מתגייסים במספרים משמעותיים – קרוב לרבע (23.5%) התגייסו ועוד 3.5% עשו פעולות לקראת גיוס. קבוצה זו הוערכה במחקרי עבר של המכון הישראלי לדמוקרטיה בכ־11% מן החברה החרדית, קבוצה קטנה יחסית לחרדים השמרנים, הקלאסיים ובעלי הנגיעות המודרניות.³⁰

29 שיעור המתגייסים למלחמה בקרב היהודים הלא-חרדים בגילי 18-24 עומד על 42% לפי דיווח עצמי. ראו להלן.

30 הנסקרים החרדים התבקשו למקם עצמם על הצייר שמרנות-מודרניות באחת מארבע קטגוריות: חרדים שמרנים, חרדים קלאסיים, חרדים עם נגיעות מודרניות וחרדים מודרניים. חלוקה זו לארבע קטגוריות עוצבה במחקרה של ד"ר לי כהנר, החברה החרדית על הצייר שבין שמרנות למודרניות, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2020. במחקר זה הוערך הגודל היחסי של הקבוצות מכלל הציבור החרדי כך: החרדים המודרניים – 11% מהחברה החרדית, חרדים עם נגיעות מודרניות – כ־29%, הקבוצה המרכזית (בשפת המחקר, שמרנית) – כ־32% וקבוצת הקצה השמרנית (בשפת המחקר, אולטרא-שמרנית) – כ־28%. ב־2025 עתידה להתפרסם במכון הישראלי לדמוקרטיה מהדורה עדכנית של מחקר זה. בסקר זה הקבוצה שהגדירה עצמה מודרנית מונה 10% מן המדגם, קבוצת הנגיעות המודרניות – 27%, הקבוצה הקלאסית – 22% והקבוצה השמרנית – 38% (לאחר שקלול).

חרשים 1

גיוס או פעולות לקראתו במהלך המלחמה, לפי קבוצת משנה ומיקום על הציר שמרנות-מודרניות (גברים חרדים, ב-%)

■ שירות סדיר ■ שירות מילואים ■ פעולות לקראת גיוס ■ שום פעולה

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

3.1.2 התגייסות לצבא בשעת המלחמה (משיבים יהודים לא־חרדים)

גם את המרואיינים מהציבור הלא־חרדי שאלנו אם במהלך המלחמה ביצעו כל אחת מהפעילויות הבאות ובאיזו תדירות (לעיתים קרובות, לפעמים, לעיתים רחוקות). לצד שאלות על התנדבויות בסיוע לחיילים ולמפונים, שאלנו על התגייסות לשירות סדיר או למילואים. כפי שעולה מטרשים 2, כרבע (23.5%) מהגברים היהודים הלא־חרדים דיווחו שהתגייסו בחודשי המלחמה הראשונים לשירות סדיר או למילואים, כלומר כמעט פי ארבעה מהגברים החרדים שדיווחו בסקר שהתגייסו בפועל. כ־13% מהנשים הלא־חרדיות דיווחו בסקר על שירות בסדיר או במילואים בזמן המלחמה (נשים חרדיות אינן משרתות כלל). צירוף שתי הקבוצות הלא־חרדיות מעלה כי כ־18% מהאוכלוסייה היהודית הלא־חרדית שירתה בסדיר או במילואים במלחמה הנוכחית, פי שישה מהאוכלוסייה החרדית, שרק 3% מתוכה (גברים ונשים) דיווחו על שירות צבאי.³¹

מיקום על הרצף דתיים-חילוניים. בקרב החילונים והמסורתיים הדתיים שיעור הגיוס עומד על 17% בכל אחת מהקבוצות, ואצל הדתיים והמסורתיים הלא־דתיים – על 21%.

הכנסה. שיעור הגיוס במלחמה הנוכחית בקרב בעלי ההכנסות הגבוהות עמד על 21%, ובקרב בעלי הכנסה ממוצעת והכנסה נמוכה מהממוצע על 17%–16.5%.³²

מחנות פוליטיים. בקרב מי שזיהו עצמם עם הימין הפוליטי עמד שיעור המתגייסים על 21%,³³ עם המרכז – 16% ועם השמאל – 13%. נציין כי לתוצאה זו תורם גם הגיל החציוני הגבוה יותר באוכלוסייה החילונית בהשוואה לאוכלוסייה הדתית. כך, כיוון שהאוכלוסייה הדתית צעירה יותר בשל הריבוי היחסי של ילדים במשפחה, שיעור הנמצאים בגילי השירות גבוה יותר, ולנוכח

31 בסקר לציבור הכללי נשאלה השאלה בקרב כלל הנשאלים והנשאלות, ואילו בסקר לחברה החרדית נשאלו רק גברים את השאלה הזאת. כדי להשוות עם הציבור הכללי, התבססנו על המציאות שבה נשים חרדיות אינן מתגייסות כלל. גם שיעור הנשים בוגרות החינוך החרדי שפנו לשירות צבאי לאחר שעזבו את החברה החרדית הוא אפסי, כפי שעולה ממצאי הסקר החברתי של הל"ס לשנים 2018–2022.

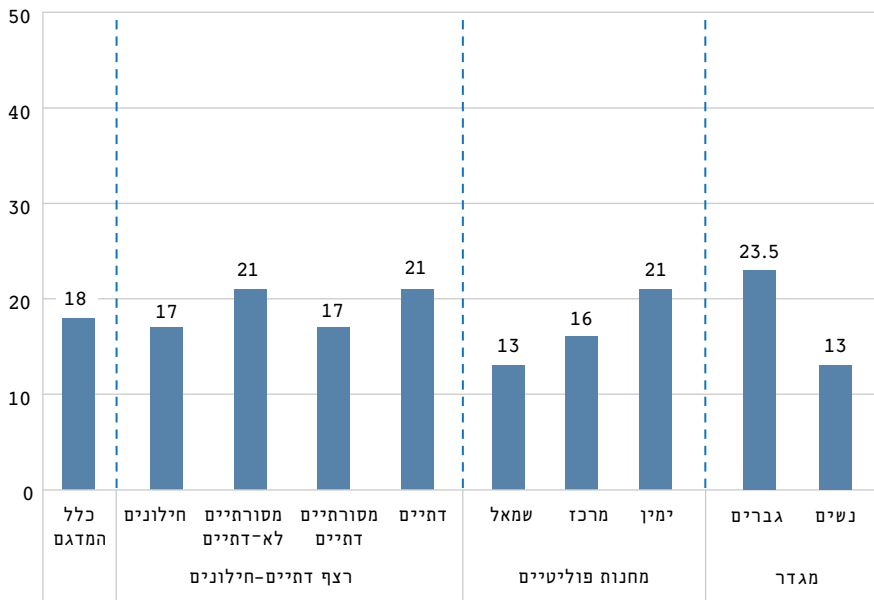
32 הנחונים עולים בקנה אחד עם ממצאי אגף הכלכלן הראשי באוצר במחקר מפברואר 2024, שלפיהם 20% ממשרתי המילואים במלחמת חרבות ברזל עוסקים במקצועות ההייטק.

33 המזדהים עם מחנה הימין בסקר זה אינם כוללים את החרדים, אלא מצביעים לא חרדים בלבד. כאשר נדגמת כלל החברה הישראלית, שיעורי הגיוס של המזדהים עם מחנה הימין כוללים את החברה החרדית, ולכן הם נמוכים בהרבה.

המתאם הגבוה בישראל בין מיקום על הרצף דתיים-חילוניים לבין ההזדהות עם מחנה פוליטי, יש בכך הסבר לפערי הגיוס בין הימין (ללא הציבור החרדי), המרכז והשמאל.

תרשים 2

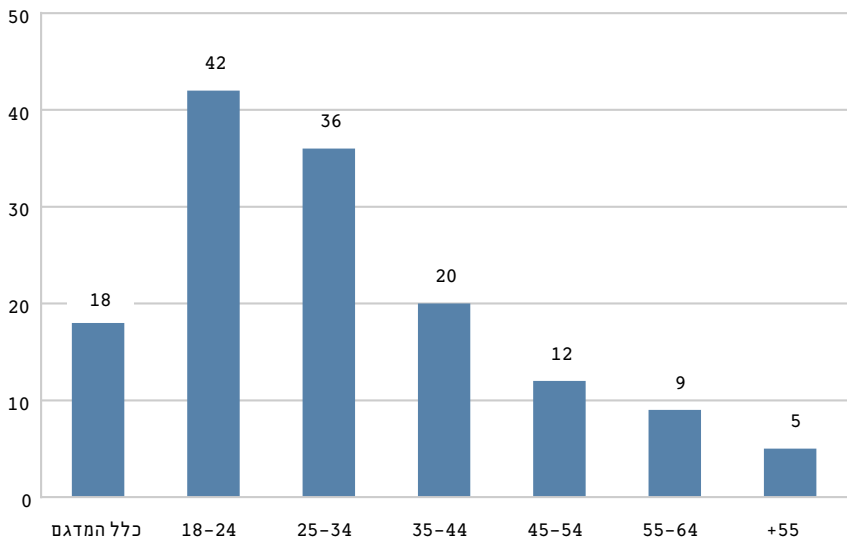
גיוס או פעולות לקראתו במהלך המלחמה, לפי מיקום על הרצף דתיים-חילוניים, מחנות פוליטיים ומגדר (יהודים לא-חרדים, כלל הקבוצה, ב-%)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

גיל. מטבע הדברים, שיעור הצעירים המשרתים גבוה מאוד, והוא יורד עם הגיל. עם זאת, כפי שעולה מתרשים 3, המלחמה הנוכחית הביאה לגיוס (בעיקר למילואים) של שכבות גיל רבות באוכלוסייה, לרבות אנשים שעברו את גיל המילואים המקובל.

תרשים 3
שיעור המתגייסים לשירות סדיר או למילואים בזמן המלחמה, לפי גיל (יהודים
לא-חרדים, כלל המדגם, ב-%)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

3.2 השקפה, מוסר והצדקת אי־השירות

3.2.1 מה תורם יותר למלחמה, שירות בצבא או לימוד תורה? (משיבים חרדים)

כפי שנראה להלן, שיעורי הגיוס הנמוכים בקרב החרדים מגובים באידאולוגיה. כיוון שההצדקה החרדית לאי־הגיוס טמונה באמונה שלימוד התורה עצמו שווה ערך לגיוס מבחינת ההגנה על עם ישראל, ואולי אף עולה עליו, שאלנו את הנסקרים החרדים מה תורם יותר למאמץ המלחמתי של ישראל. האפשרויות שהוצגו היו "שירות צבאי", "תפילות ולימוד תורה", "שניהם באותה מידה".

כפי שעולה מתרשים 4, כמחצית מהחרדים (52%) השיבו שתפילות ולימוד תורה תורמים למאמץ המלחמתי של ישראל יותר מגיוס לצבא, ועוד 41% סברו שתפילות ולימוד תורה, מחד גיסא, ושירות צבאי, מאידך גיסא, תורמים באותה

המידה. רק אחוז אחד השיבו שהשירות הצבאי תורם יותר.³⁴ משמעות הדברים היא שהציבור החרדי, שבשעת המלחמה העיד כי הוא מקפיד על לימוד ותפילה בהיקפים רחבים יותר מבשגרה, סבור שהוא נושא בעול הביטחון של ישראל ותורם למלחמה לפחות כמו החיילים, ואולי אף יותר מכך (וכפי שנראה בהמשך, חלק ניכר מהציבור שאינו חרדי הכיר בתחילת המלחמה בתרומה הזאת).

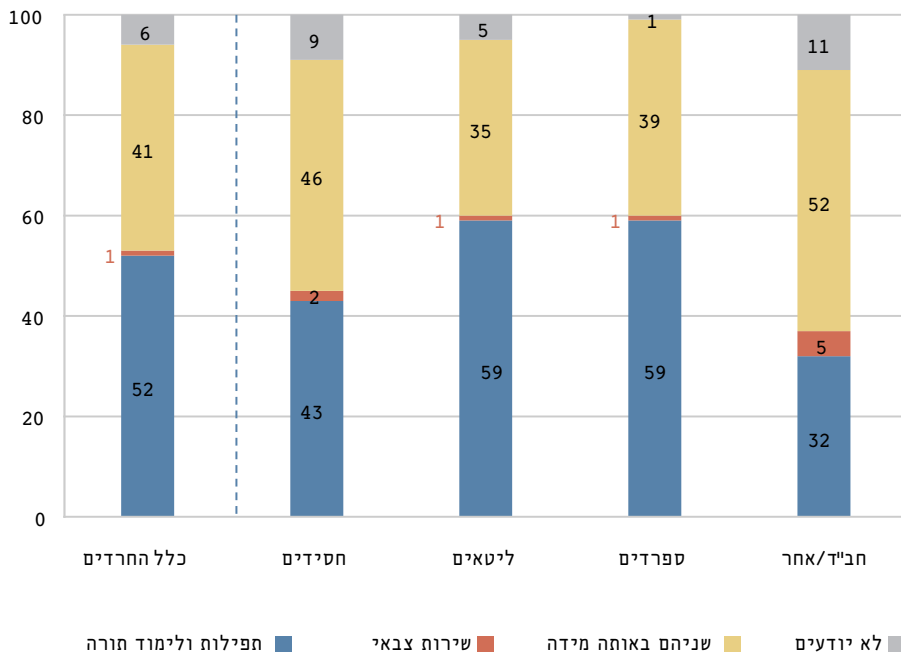
קבוצות משנה. 60% מהספרדים ומהליטאים מייחסים משמעות רק לתפילות וללימוד, ורק שליש מהם מייחסים משמעות ביטחונית גם לשירות הצבאי. לעומת זאת, אצל החסידים, 45% מייחסים משמעות רק לתפילות וללימוד, ושיעור זהה מייחס משמעות שווה לשירות צבאי ולתפילה ולימוד. בקרב חסידי חב"ד ואחרים, מעל מחצית מהמשיבים (52%) סבורים שלשתי הפעולות חשיבות שווה, ו-5% סבורים שהשירות הצבאי תורם יותר.³⁵

34 בפילוח לפי מגדר לא נמצא פער בעל מובהקות סטטיסטית, כך גם בשאלות האחרות בפרק זה.

35 כאן נמצא פער גדול בין חשובותיהם של חסידי חב"ד (58% מקבוצת המשנה), ש-63% מהם סבורים שלשירות צבאי ולתפילות ולימוד חשיבות שווה, ורק 22% מהם מייחסים ערך רק לתפילות וללימוד, לבין חשובותיהם של ה"אחרים" (42% מהקבוצה) ש-44.5% מהם סבורים שלשתי הפעולות חשיבות שווה ו-37% מייחסים חשיבות רק ללימוד ולתפילות.

תרשים 4

מה תורם יותר למאמץ המלחמתי של ישראל? לפי קבוצות משנה (חרדים, ב-%)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

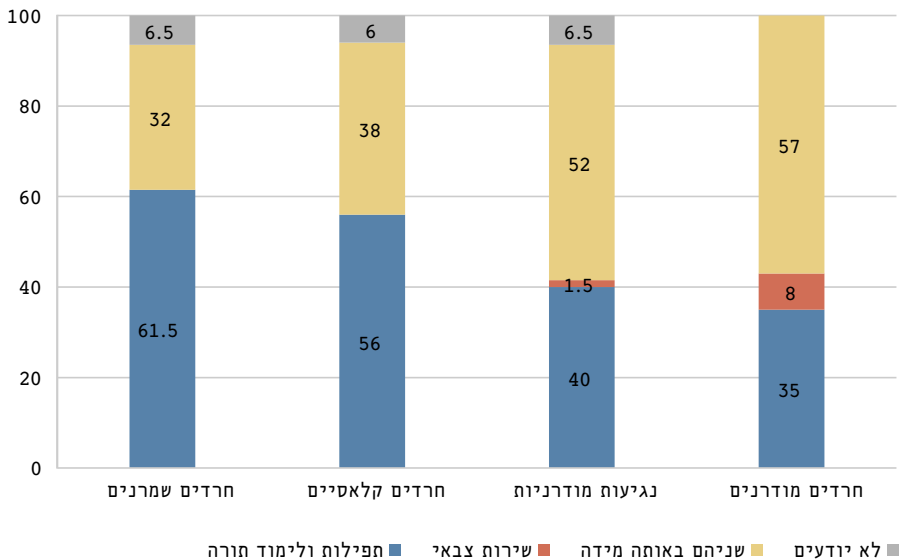
גיל. ככל שהגיל גבוה יותר, כך שכיחה יותר ההכרה בתרומת השירות הצבאי, לצד הלימוד והתפילות. אצל הצעירים החרדים (בני 18-29) ובגילי הביניים (בני 30-44 ו-45-59), מעל מחצית המשיבים (53%, 54.5%, ו-54% בהתאמה) סבורים שתפילות ולימוד חשובים יותר, ו-40%-38% סבורים שתפילות ולימוד תורה ושירות צבאי תורמים באותה המידה. רק אחוז אחד סבורים שהשירות הצבאי חשוב יותר. בקרב בני 60+ התמונה הפוכה: רוב (58%) סבורים ששני הדברים תורמים למאמץ המלחמתי באותה המידה, ורק 37% סבורים שתפילות ולימוד תורמים יותר.

מיקום על הציר שמרנות-מורדניות. בתרשים 5 אפשר לראות כי איש מהחרדים השמרנים והקלאסיים אינו רואה בשירות הצבאי תרומה ביטחונית בעלת ערך עצמאי, ורבים סבורים כי די בלימוד ובתפילות (61.5% ו-56% בהתאמה). לעומת זאת, בקרב החרדים עם נגיעות מורדניות והחרדים המורדנים התמונה

אחרת. למעשה, אצל החרדים המודרנים 8% סבורים כי השירות הצבאי חשוב יותר למאמץ המלחמתי מלימוד התורה והתפילות.

תרשים 5

מה תורם יותר למאמץ המלחמתי של ישראל? לפי מיקום על מיקום על הציר שמרנות-מודרניות (חרדים, ב־%)

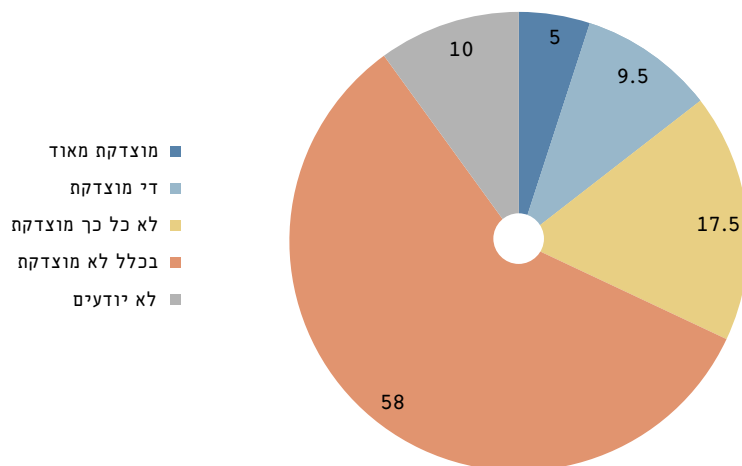
מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

3.2.2 האם לא מוטרי שלא לשרת בצבא? (חשיבים חרדים)

השקפה אידאולוגית-ערכית חרדית זו פוגשת בחברה הישראלית עמדה אידאולוגית הפוכה הרואה באי־השירות של החרדים חוסר שוויון, חוסר הוגנות, ואף בעיה מוסרית של הפליה בין דם לדם. שאלנו אם מוצדקת הטענה בדבר חוסר המוסריות שבאי־השירות של החרדים בצבא ומיעוט הפצועים והחללים בקרבם. לכך ענו 75.5% מהמרווינים החרדים שהטענה בכלל לא מוצדקת (58%) או שהיא לא כל כך מוצדקת (17.5%), ורק מיעוט (14.5%) סבר שהיא מוצדקת.

תרשים 6

האם הטענה הרווחת בציבור הכללי שלא מוסרי שהחרדים אינם משרתים בצבא ולכן יש ביניהם פצועים וחללים מעטים יחסית – מוצדקת או לא מוצדקת? (חרדים, ב-%)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

קבוצות משנה. השיעור הגבוה ביותר של מי שסבורים שהטענה אינה מוצדקת נמצא בקבוצה הקטנה של חסידי חב"ד ואחרים (84.5%). 63% מהם סבורים שהטענה "בכלל לא מוצדקת", אולי משום ששיעורי הגיוס שלהם גבוהים משל חרדים אחרים. שיעורי המתנגדים לטענה בזרמים האחרים: ספרדים – 80%, ליטאים – 75.5%, וחסידים – 70%.

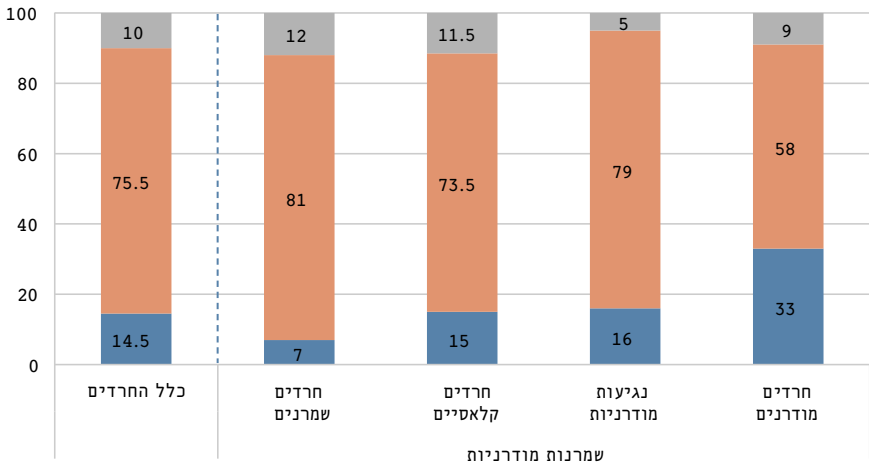
גיל. שלושה רבעים מן הצעירים החרדים (18-29) ומגילי הביניים (30-44) חושבים או בטוחים שהטענה אינה מוצדקת (75.6% ו-75%, בהתאמה). המספר עולה ל-80% בקרב בני 45-59 ויורד ל-72.2% אצל בני ה-60+.

מיקום על הציר שמרנות-מודרניות. כפי שעולה מתרשים 7, המספרים משתנים כשסוקרים את קבוצת החרדים המודרנים, אשר שליש מהם (33%) סבורים שהטענה שאי-גיוס החרדים אינו מוסרי די מוצדקת או מוצדקת מאוד (58% סבורים שהטענה אינה מוצדקת). לעומתם, רק מעטים מקרב קבוצת "הנגיעות המודרניות", מהחרדים הקלאסיים ומהשמרנים סבורים כך (16%, 15% ו-7%, בהתאמה). נתונים אלו הם ביטוי למגוון ההולך ומתרחב בתוך החברה החרדית ולהבדלים שבין הקבוצה השמרנית לקבוצה המודרנית ובתוך

הקבוצה המודרנית – בין הזרם הפרקטי, המקיים אורח חיים מודרני מתוך רצון לשפר את איכות חייו, לזרם האידאולוגי שהמודרניות והשייכות הישראלית הן חלק מהשקפת עולמו הזהותית-דתית.³⁶

תרשים 7

האם הטענה הרווחת בציבור שהימנעות החרדים משירות בצבא אינה מוסרית ולכן יש ביניהם מעט פצועים וחללים – מוצדקת או אינה מוצדקת? לפי מיקום על הציר שמרנות-מודרניות (חרדים, ב-%)

■ לא יודעים ■ הטענה בכלל לא מוצדקת או לא כל כך מוצדקת ■ הטענה מוצדקת מאוד או די מוצדקת

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

36 ראו לדוגמה, תהילה גאדו, 2024. "שני זרמיה של החרדיות המודרנית: סקירת המחקר, קטגוריזציה ומשמעויות לעתיד", לשם שינוי 3, 69-89, פורסם גם ב**אחר המכון הישראלי לדמוקרטיה**.

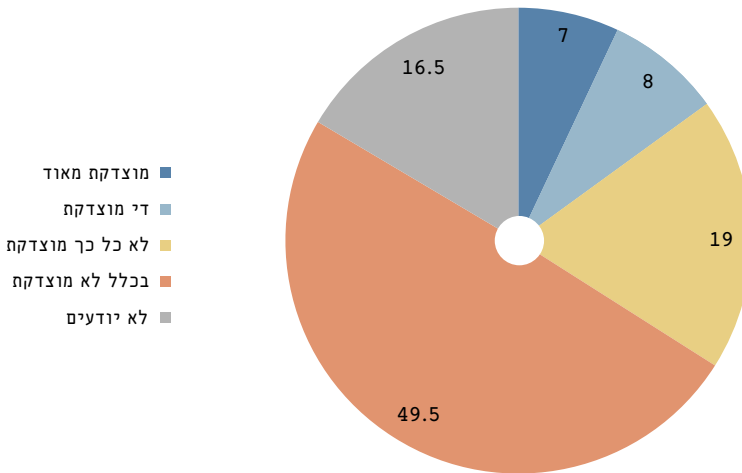
3.2.3 האם המלחמה הנוכחית היא מלחמת מצווה? (משיבים חרדים)

כנגד איגיוס החרדים נטענות לא רק טענות מוסריות אלא גם טענות הלכתיות, שעל פיהן ההיאחזות בלימוד התורה כמניע לאי-הגיוס פסולה, וכי העיסוק במצוות לימוד התורה אינו פוטר ממצוות ההגנה על הבית, כפי שאינו דוחה מצוות אחרות, כגון שבת, צדקה וכיבוד הורים. כך, במקורות היהודיים "מלחמת מצווה" (להבדיל מ"מלחמת רשות") היא מלחמה שהכול חייבים בה, ומצוות ההשתתפות בה גוברת על מצוות אחרות – אפילו חתן וכלה יוצאים מחדרם ומחופתם ומתייצבים למשימה. מקובל במסורת ההלכה שמלחמת מגן היא מלחמת מצווה.³⁷ שאלנו אם מוצדקת הטענה שהמלחמה הנוכחית היא מלחמת מצווה שבה כולם משתתפים, ואפילו "חתן יוצא מחדרו" למלחמה, ולכן גם על הגברים החרדים להתגייס אליה. התוצאות מצביעות על רוב חד-משמעי מקרב המרואיינים החרדים (68.5%) הסבורים כי טענה זו אינה מוצדקת (אם כי רוב זה קטן יותר מהרוב שהתנגד לטענה שאי-השירות אינו מוסרי – 75.5%). רק 15% מהחרדים סברו שטענה זו מוצדקת. רבים למדי (16.5%) השיבו כי אינם יודעים, אולי משום שאינם בקיאים בהלכה, לא חשו בנוח להשיב לשאלה הלכתית המסורה לכאורה לרבנים, ואולי דווקא משום שהתשובה ההלכתית (כן, מלחמת מגן היא מלחמת מצווה) פשוטה למדי, ומסקנתה הטבעית (גיוס) מתנגשת עם המציאות הפוליטית ועם הבדלנות הדתית.

37 כך, לדוגמה, דברי הרמב"ם בהלכת מלכים ומלחמות ה, א-ב: "ואי זו היא מלחמת מצווה? [...] ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם".

תרשים 8

האם הטענה שהמלחמה הנוכחית היא מלחמת מצווה שבה כולם משתתפים, ואפילו "חתן יוצא מחדרו" למלחמה, ולכן על הגברים החרדים להתגייס למלחמה – מוצדקת או לא מוצדקת? (חרדים, ב־%)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

קבוצות משנה. בקרב הליטאים רק 8% סבורים שיש הצדקה כלשהי לטענת מלחמת המצווה, ואילו בקרב חסידי חב"ד ואחרים רבע (25%) סבורים כך.³⁸ בקרב הספרדים והחסידים – 19% ו־17% בהתאמה.

גיל. ככל שהגיל עולה יורדת ההתנגדות לטענה שמדובר במלחמת מצווה שבה כולם צריכים להשתתף. ייתכן שהתנגדותם של הצעירים לטענה זו היא העזה ביותר, משום שאם יסכימו לה מדובר בביקורת ישירה על עיסוקם ואורח חייהם לעומת בני־גילם שאינם חרדים. הסבר נוסף הוא שהעלייה בגיל מספקת היכרות רחבה יותר עם המציאות ועם אתגריה הפרקטיים, וכן עם ההלכה שאינה רק בספר הלימוד אלא גם במפגש עם החיים. בקרב הצעירים החרדים (בני 18–29) 76% סבורים שהטענה אינה מוצדקת (מהם 53% – "בכלל לא

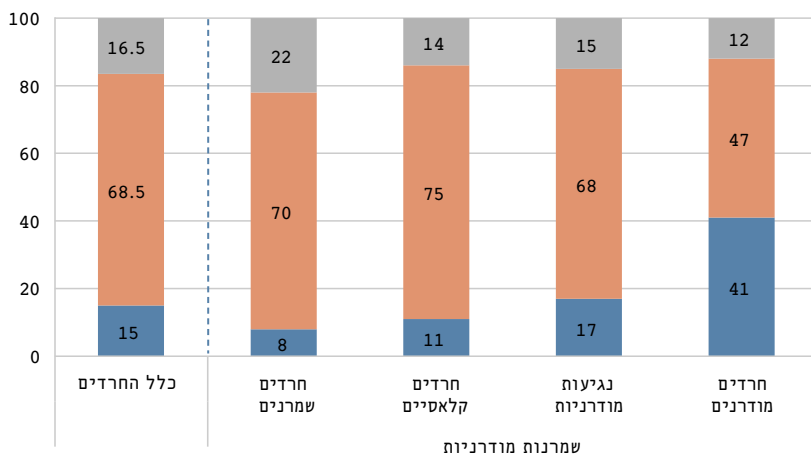
38 בשאלה זו ניכר פער גדול בין קבוצת המשנה "חב"ד" לקבוצת ה"אחרים" – 39% מהחב"דניקים סבורים שיש צדק כלשהו בטענה שהמלחמה הנוכחית היא מלחמת מצווה שהכול חייבים להשתתף בה, ו־53% סבורים שאינה מוצדקת. לעומת זאת, רק 6% מהאחרים סבורים שהיא מוצדקת, ואילו 82% מתנגדים לטענה.

מוצדקת"), בגילי הביניים (30-44) – 70% מתנגדים (מהם 56% – "בכלל לא מוצדקת"), בקרב בני ובנות 45-59 שני שלישים (64%) מתנגדים (מהם 43% – "בכלל לא מוצדקת"), ובקבוצת הגיל 60+ – רק כמחצית (47%) מתנגדים (מהם 28.5% – "בכלל לא מוצדקת"), ושיעור המסכימים לטענה בדבר מלחמת המצווה מגיע לרבע (26%).

מיקום על הציר שמרנות-מודרניות. רק 8% מהחרדים השמרנים, 11% מהחרדים הקלאסיים ו-17% מבעלי הנגיעות המודרניות סבורים שיש צדק בטענת מלחמת המצווה, ולעומת זאת, 41% מהחרדים המודרניים סבורים כך. ועם זאת, שיעור המתנגדים לטענה גדול יותר ממחצית גם אצל המודרניים – כפי שעולה מתרשים 9.

תרשים 9

האם הטענה שהמלחמה הנוכחית היא מלחמת מצווה שבה כולם משתתפים, ואפילו "חתן יוצא מחדרו" למלחמה, ולכן על הגברים החרדים להתגייס למלחמה – מוצדקת או לא מוצדקת? לפי מיקום על הציר שמרנות-מודרניות (חרדים, ב-%)

■ לא יודעים ■ הטענה בכלל לא מוצדקת או לא כל כך מוצדקת ■ הטענה מוצדקת מאוד או די מוצדקת

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

3.3 המחלוקת בעניין גיוס החרדים בשעת מלחמה

3.3.1 האם יש לעודד גיוס צעירים חרדים? (משיבים חרדים)

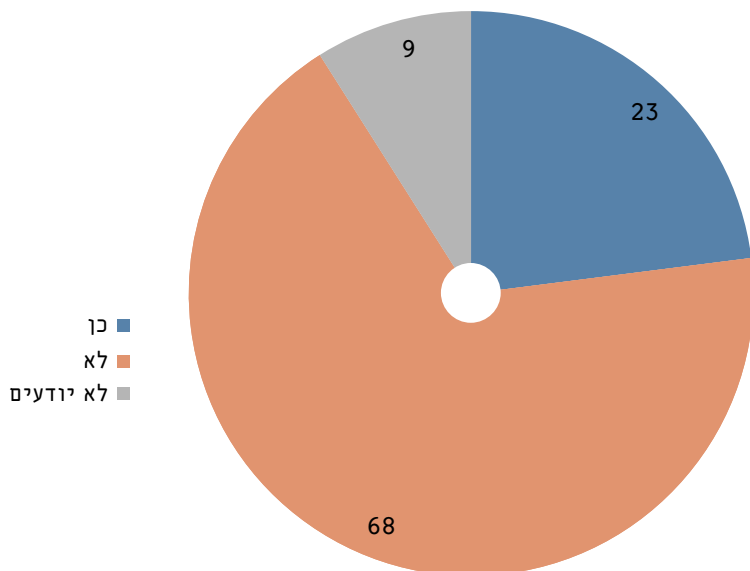
עד עתה דנו בגיוס בפועל של חרדים ושל יהודים לא־חרדים בשעת המלחמה ובהשקפות האידאולוגיות וההלכתיות הכרוכות בכך. לנוכח הנסיבות המיוחדות שיצרה המלחמה – אובדן חיי אדם, מחסור בלוחמים, הכבדת הנטל על האוכלוסיות המשרתות וחיוזוק הרצון בלכידות ובאחדות – שאלנו את הציבור החרדי בחלוף שלושה חודשי לחימה על שינוי אפשרי בעמדותיו לאחר 7 באוקטובר.

שאלנו אם הציבור החרדי צריך לעודד את גיוסם לצבא של חלק מהצעירים החרדים במסגרת המאמץ המלחמתי. שאלתנו נגעה ישירות ב"פיל שבחרד" – גיוס הצעירים החרדים, להבדיל מגיוסם של חרדים בני 30 ו־40. הפתרונות המוצעים למשבר הגיוס העשויים לזכות בהסכמה חלקית מצד גורמים בקואליציה ואצל החרדים מפנים את הזרקור לחרדים מבוגרים יחסית, מי שכבר למדו, נישאו והתמסדו, ואם יתגייסו, ישרתו בדרך כלל במסלולי שלב ב בשירות מקוצר מאוד (שבועיים-שלושה ולאחריהם אופציה לשירות מילואים), ויצאו אל השירות מעולם העבודה ולא מעולם הישיבות. מנגד נשמעות טענות עקרוניות לחוסר שוויון ואף טענה פרקטית שחרדים מבוגרים בעלי משפחות לא יוכלו לענות לצורך המידי של הצבא בלוחמים, ואף יכבירו כלכלית על הצבא בתשלומי משפחות. כאמור, שאלתנו עסקה דווקא בצעירים שגיוסם נתון במחלוקת הקשה ביותר אולם תרומתם למלחמה היא הגדולה ביותר. עם זאת, נוסח השאלה מציין גיוס של "חלק מהצעירים" ולא גיוס כולל, כך שהמשיבים היו יכולים למקד את תשובותיהם בצעירים שאינם לומדים ברצינות או במי שכבר נישאו. במדידה שנערכה לאחר שלושה חודשי מלחמה השיבו כרבע מהמרואינים החרדים שיש לעודד גיוס חלק מהצעירים, וכשני שלישים התנגדו לכך, כפי שמוצג בתרשים 10.³⁹

39 לצד שאלת הגיוס נשאלו המרואינים גם אם על הציבור החרדי להשתתף בפעולות אחרות במסגרת המאמץ המלחמתי, ובהן לימוד ותפילה וסיוע בפעולות בעורף. ממצאי שאלות האלה יפורסמו בהמשך המאמר.

תרשים 10

האם הציבור החרדי צריך או לא צריך להשתתף בעידוד גיוס חלק מהחרדים במסגרת המאמץ המלחמתי? (חרדים, ב-%)

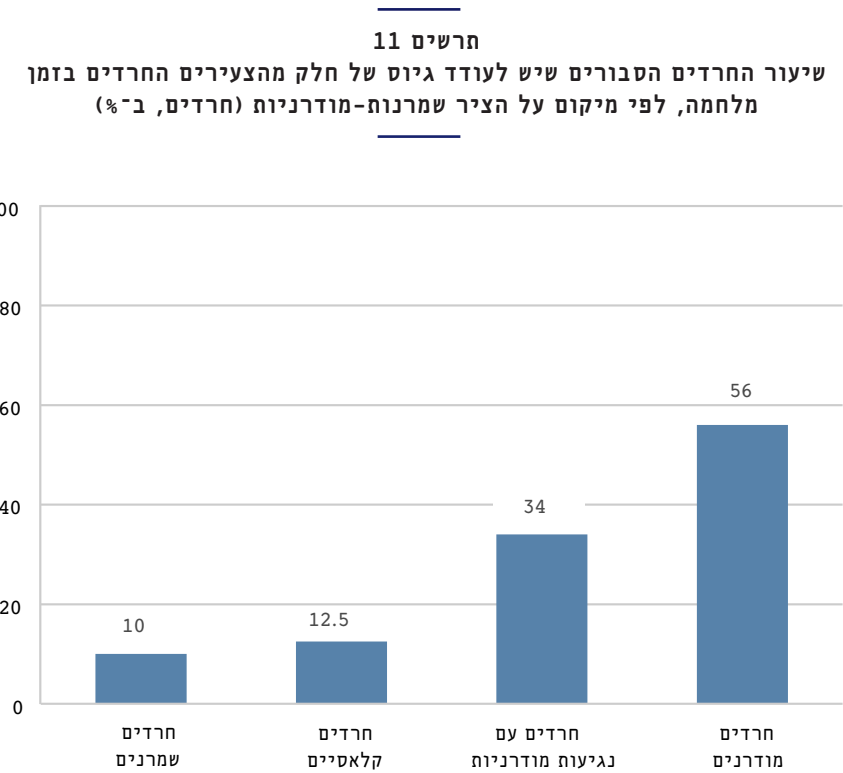
מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

קבוצות משנה. לא נצפתה שונות גדולה בין הקבוצות. חמישית מהחסידים, מהליטאים ומהספרדים (19%, 22%, 23%, בהתאמה) השיבו כי יש לעודד גיוס של חלק מהצעירים בשעת מלחמה, ומעל שני שלישים מכל קבוצה שללו עידוד של גיוס כזה (66.5%, 73%, 67%, בהתאמה). בקבוצה המשנה הקטנה יותר, חב"ד ואחרים, השיבו 37.5% בחיוב ו-57% בשלילה.

גיל. צעירים חרדים מתנגדים לעידוד גיוס קבוצת הגיל שלהם לצבא בזמן מלחמה יותר מהמבוגרים. בקרב בני 18-29 20% תמכו ו-71% התנגדו; בקבוצת הגיל המבוגרת יותר (30-44, 45-59 ו-60+), כרבע תמכו בעידוד גיוס חלק מהצעירים מול כשני שלישים שהתנגדו לכך.

מגדר. נשים חרדיות מתנגדות לעידוד גיוס צעירים בזמן מלחמה יותר מגברים (72% ו-64% בהתאמה. ורק 18.5% מוכנות לגיוס חלק מהצעירים לעומת 27% מהגברים).

מיקום על הצייר שמרנות-מודרניות. בקבוצת החרדים המודרנים, מעל מחצית מהמשיבים (56%) סברו שיש לעודד גיוס חלק מהצעירים בעת מלחמה, ואילו בקרב החרדים השמרניים – רק 10%, כפי שעולה מתרשים 11.

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

3.3.2 האם השתנתה עמדת החרדים במהלך שנת המלחמה?

ככל שהתארכו חודשי המלחמה ואירועי 7 באוקטובר נותרו מאחור, התחדד הפער בין מי שהמשיכו לחוש את הכאב החד ואת הקושי היום-יומי, למי שאירועי המלחמה הפכו בעבורם לזיכרון רחוק. מי שבין הפצועים וההרוגים במלחמה, החטופים, המפונים או המגויסים לצבא הסדיר או למילואים היו גם בני ובנות משפחתם, קהילתם או חבריהם המשיכו לשאת בעול המלחמה למרות הזמן שחלף. מרבית האוכלוסייה החרדית, שרק שיעורים קטנים ממנה נכללו

בקבוצות אלו, חזרה למעשה לשגרת יומה. גם פעילות ההתנדבות הענפה של חברה זו למען החיילים והמפונים בתחילת המלחמה הצטמצמה, כפי שקרה גם להתנדבות במגזרים האחרים. נוסף על כך, פסיקת בג"ץ בפברואר 2024 ושוב ביוני 2024, שעל פיה יש לגייס את תלמידי הישיבות בהיעדר פטור חוקי עוררה התנגדות עזה בקרב מנהיגי הציבור החרדי, וכן התבטאויות קיצוניות, הפגנות ואף אי-ציות בפועל להוראות החוק. גם בציבור הלא-חרדי הביאה הכבדת עול המלחמה ומחיריה על הציבור המתגייס לחידוד עמדות ולהחרפת התביעה לשוויון בנטל. שני הצדדים התבצרו בעמדותיהם.

על רקע זה מעניין לגלות כי למרות דעת ההנהגה החרדית והשיח הציבורי והפוליטי, עמדות הציבור החרדי ביחס לגיוס כמעט שלא השתנו. כאמור, הסקר העיקרי שבמאמר זה, שנערך בינואר 2024 העלה כי 68% אינם סבורים שיש לעודד את גיוסם של חלק מהצעירים בשעת מלחמה, ואילו 23% תומכים בכך. חודש לאחר מכן הראה סקר פברואר של מרכז ויטרבי במכון הישראלי לדמוקרטיה מספרים דומים ביחס לפטור משירות הניתן לחרדים – 68.5% מן החרדים סברו שאין לשנותו מול 19% שסברו שיש צורך בכך. בחודש יוני של אותה השנה, לאחר פסיקת בג"ץ שחייב את גיוס החרדים, 24% מן החרדים עדיין הביעו נכונות לחקיקת חוק גיוס שיענה על צורכי הצבא אפילו במחיר פירוק הקואליציה. נוסף על כך, 21.5% סברו כי הפתרון הנכון לסוגייה הבווערת הוא גיוס כולל (11%) או מדורג (10%) של החרדים, לעומת 70% שתמכו בחקיקה מיוחדת של פטור קבוע (כלומר, התנגדו לגיוס חרדים).⁴⁰ גם בסקר חוזר שנעשה בנובמבר 2024 וחזר על חלק משאלות הסקר שבמאמר זה ענו 20% מן החרדים כי הפתרון הנכון הוא גיוס כולל (למעט מצטיינים, 8.5%) או מדורג (11.5%) של החרדים, אל מול 61.5% שתמכו בשימור המצב הנוכחי. מעניין לראות גם כי 18.5% מן החרדים ענו כי אינם יודעים מה הפתרון, ביטוי למבוכה ואף לערעור עמדות בקרב חלק מסוים מן הציבור החרדי בעקבות המלחמה. כשנשאלו אם הכבדת הנטל על האוכלוסיות המשרתות צריכה להשפיע על מדיניות הגיוס (לכיוון של יותר גיוס), סברו 21.5% שכן, שיעור זהה לא ידעו

40 ראו סקרי חרבות ברזל של מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה, **סקר פברואר 2024** מאת פרופ' תמר הרמן וירון קפלן ו**סקר יוני 2024** מאת פרופ' תמר הרמן, ד"ר ליאור יוחנני וירון קפלן, הסקרים זמינים באתר המכון. סקרים נוספים שנעשו במרכז ויטרבי במשך השנים מראים שתמיכת החרדים בשינוי הפטור משירות צבאי לחרדים עלתה מ-9% ביוני 2012, 13% ביוני 2018 ו-7% ביוני 2019 עד 22% באוקטובר 2023, ו-19% בפברואר 2024. התמיכה בשינוי הפטור בקרב יהודים לא-חרדים נעה בין 85% ביוני 2012, 74% ביוני 2018, 75% ביוני 2019, 84% באוקטובר 2023 ו-77% בפברואר 2024.

לענות, ו-57% בלבד סברו שאין לכך השפעה.⁴¹ אם כן, גם לאחר הסערות הגועשות בים הישראלי, כשני שלישים מהספינה החרדית עדיין מתנגדים לכל פתרון גיוס, בעוד בין חמישית לרבע נכונים לגיוס חלקי ומדורג או כולל.

3.3.3 מהו הפתרון הנכון לגיוס חרדים לצבא? (משיבים יהודים לא-חרדים)

על הפתרון הראוי לגיוס חרדים שאלנו גם את הציבור היהודי הלא-חרדי. בתשובה לשאלה מהו הפתרון הנכון בנוגע לגיוס חרדים לצה"ל? הצענו שלוש אפשרויות לתשובה: (1) השארת המצב הנוכחי, שבו מיעוט מהגברים החרדים יתגייסו מבחירה; (2) גיוס כלל הצעירים החרדים, למעט מספר מצומצם של תלמידי ישיבות מצטיינים (גיוס כולל); (3) קביעת מכסות גיוס שאי-עמידה בהן תגרוור סנקציות כלכליות על הישיבות שבהן לומדים הצעירים (גיוס חלקי ומדורג).⁴² את השאלה שאלנו בשני מועדים – בחודש ינואר 2024, כשלושה חודשים מפרוץ המלחמה (להלן, הסקר המוקדם), ושוב בנובמבר של אותה השנה, 13 חודשים מפרוץ המלחמה (להלן, הסקר המאוחר). את השינוי בדעת הקהל ניתן לראות בנתונים הכלליים בתרשים 12 ובעיקר בפילוחם המגזרי.

בסקר המוקדם, בינואר 2024, ביקשו 22% מכלל הציבור הלא-חרדי להשאיר את המצב הקיים על כנו, ואילו כשני שלישים (67%) תמכו בגיוס חרדים, מחציתם הסתפקו בפתרון גיוס מדורג והיתר דרשו גיוס כולל, למעט מצטיינים. זוהי תמונת מראָה לתשובות שהשיבו החרדים לשאלה דומה (לא זהה) לעיל – 68% התנגדו לעידוד צעירים להתגייס בשעת המלחמה, ואילו 23% הסכימו לכך. בסקר המאוחר, בחודש נובמבר 2024, חל שינוי דרמטי בעמדות הציבור הלא-חרדי: רק 9% הסכימו עם המצב הנוכחי של אי-גיוס, לעומת 22% עשרה חודשים קודם לכן (ירידה של כ-60% בתמיכה בעמדה זו). בה בעת עלה שיעור תומכי הגיוס (כולל או מדורג) מ-67% ל-84.5% (גידול של 26% בתמיכה בגיוס).

מיקום על הרצף דתיים-חילוניים. השינוי הגדול ביותר חל בקרב הדתיים – 44% מהדתיים שהשלימו עם המצב הקיים של היעדר הגיוס לאחר שלושה חודשי מלחמה הצטמצמו ל-18% עשרה חודשים אחר כך, ו-36.5% שתמכו

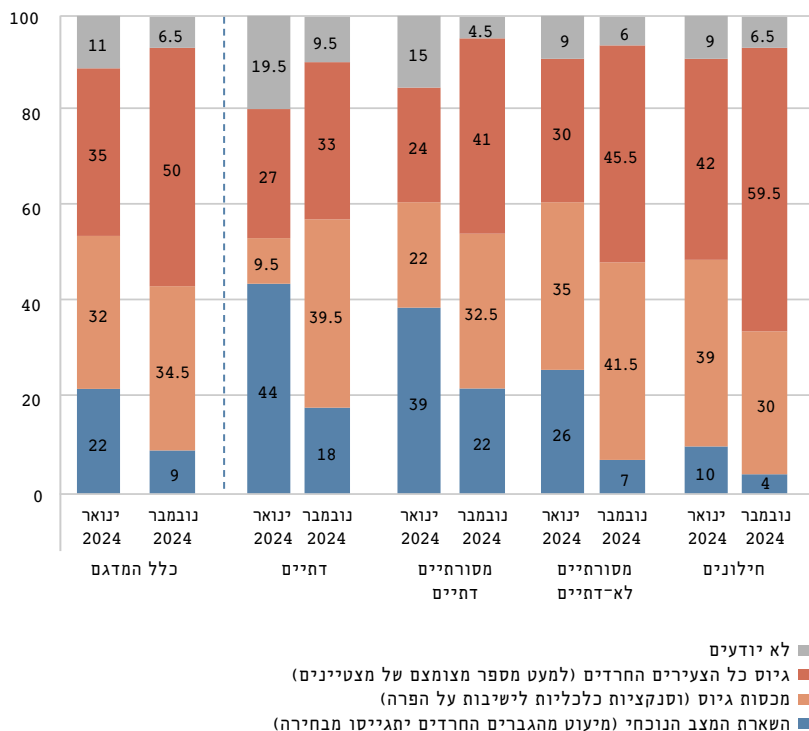
41 ראו בסעיף 3.3.2 ובסעיף 3.7.1 את הנוסח המדויק של השאלות.

42 שאלה זו לציבור הלא-חרדי נשאלה באיבה של מלחמת חרבות ברזל ובתוך שאלון שעסק כולו במלחמה, בגיוס אליה ובהתנדבות בה. עם זאת, לא היה בשאלה הזאת ציון מפורש של המלחמה, אף שהשאלה שהופנתה לחרדים התייחסה למאמץ המלחמתי עצמו.

בגיוס הכפילו עצמם ל-72.5% – זינוק של כמעט 100%. גם המסורתיים הדתיים שינו את עמדותיהם – 39% השלימו עם המצב הקיים בסקר המוקדם, ורק 22% בסקר המאוחר. שיעור תומכי הגיוס בקרבם עמד על 46% בינואר ונסק ל-73.5% בנובמבר 2024. בקרב המסורתיים הלא־דתיים, בסקר המוקדם כרבע (26%) מהם ובסקר המאוחר רק 7% השלימו עם המצב הקיים, ואילו שני השלישים שדרשו גיוס בינואר (65%) צמחו בנובמבר ל-87%. בקרב החילונים היו מספרי המשלימים עם המצב נמוכים מאוד כבר לאחר שלושה חודשי מלחמה (10%) וקרסו עוד בחלוף 13 חודשי קרבות (4%), גם תומכי הגיוס עלו מ-81% בינואר ל-89.5% בנובמבר 2024.

תרשים 12

מהו הפתרון הנכון בנוגע לגיוס חרדים לצה"ל? לפי מיקום על הרצף דתיים-חילוניים, ובהשוואה בין שני מועדי הסקר (יהודים לא־חרדים, ב־%)

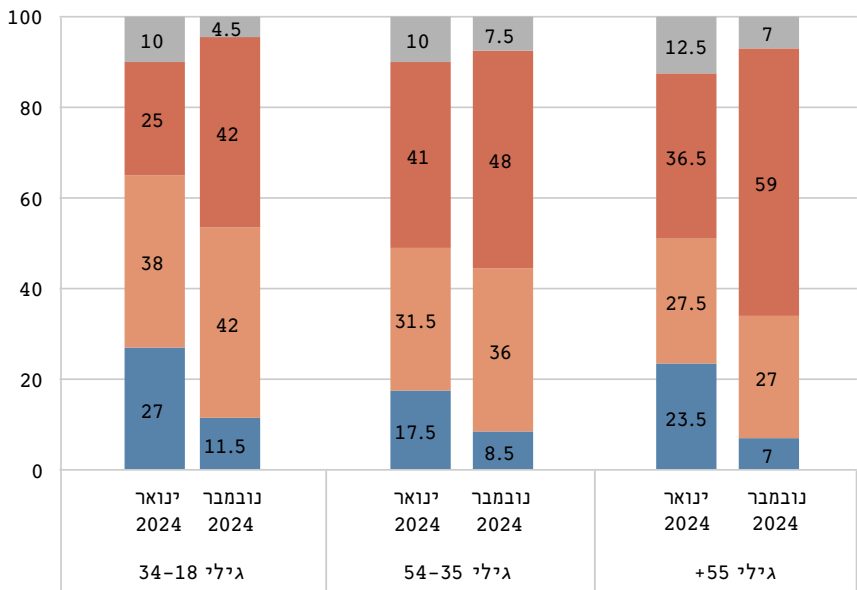

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

גיל. כפי שעולה מתרשים 13, בינואר נמצא השיעור הגבוה ביותר של הסבורים כי יש לגייס את החרדים (כולם או בהדרגה) בקבוצת הגיל 45-54 (82%), והשיעור הנמוך ביותר – בקבוצות הגיל 55-64 ו-18-24 (58% ו-59%). ייתכן שהנתון בקרב הצעירים ביותר קשור בשיעור הדתיים הגבוה בקבוצה זו, שעמדותיהם לאחר שלושה חודשי מלחמה עוד היו מגוונות. בסקר המאוחר בנובמבר נעלם הפער ובכל שכבות הגיל ושיעורי תומכי הגיוס עמדו על 86%-84%.

תרשים 13

מהו הפתרון הנכון בנוגע לגיוס חרדים לצה"ל? לפי גיל ובהשוואה בין שני מועדי הסקר (יהודים לא-חרדים, כלל המדגם, ב-%)

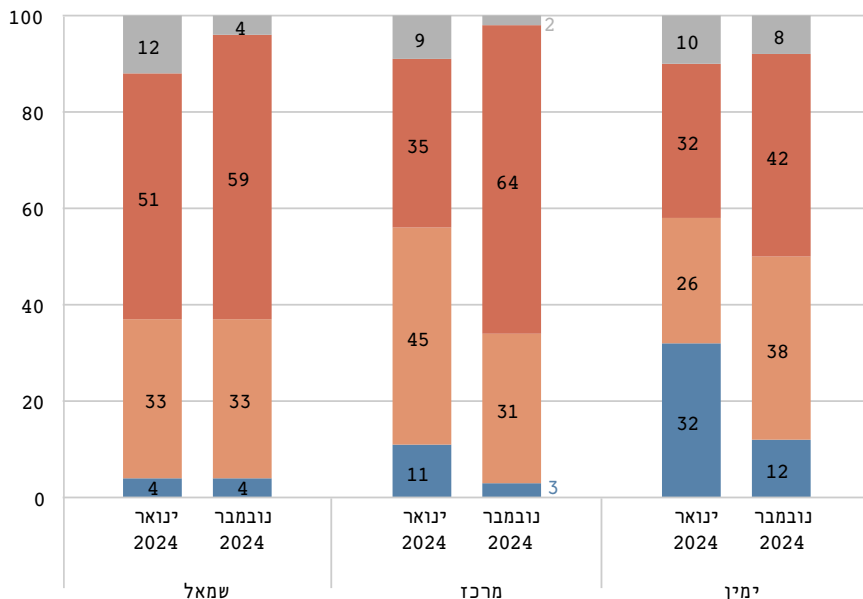
■ לא יודעים
■ גיוס כל הצעירים החרדים (למעט מספר מצומצם של מצטיינים)
■ מכסות גיוס (וסנקציות כלכליות לישיבות על הפרה)
■ השארת המצב הנוכחי (מיעוט מהגברים החרדים יתגייסו מבחירה)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

מחנות פוליטיים. בחודש ינואר, שלושה חודשים מפרוץ המלחמה, 84% מהמזדהים הלא־חרדים עם גוש השמאל, 80% מהמזדהים עם גוש המרכז ו־58% מהמזדהים עם גוש הימין סברו כי יש לגייס את החרדים באחד משני הפתרונות שהוצעו. עשרה חודשים אחר כך עלו המספרים ל־92% בשמאל, 95% במרכז ו־80% בימין הלא־חרדי.

תרשים 14

מהו הפתרון הנכון בנוגע לגיוס חרדים לצה"ל, לפי מחנות פוליטיים ובהשוואה בין שני מועדי הסקר (יהודים לא־חרדים, ב־%)

■ לא יודעים
■ גיוס כל הצעירים החרדים (למעט מספר מצומצם של מצטיינים)
■ מכסות גיוס (וסנקציות כלכליות לישיבות על הפרה)
■ השארת המצב הנוכחי (מיעוט מהגברים החרדים יתגייסו מבחירה)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

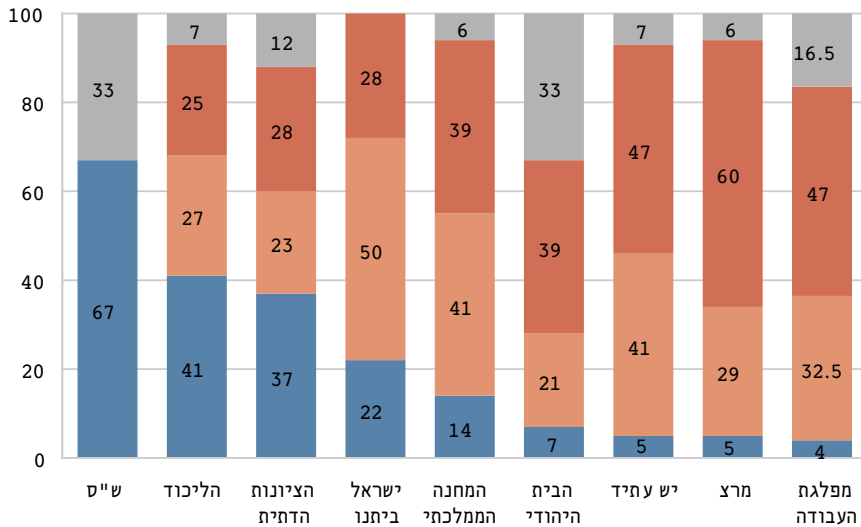
הצבעה בבחירות 2022.⁴³ כפי שעולה מתרשים 15א, בתחילת המלחמה סברו כי יש לגייס את החרדים באחד משני הפתרונות שהוצעו כמעט 90% ממצביעי מרצ ויש עתיד, כ-80% ממצביעי העבודה, המחנה הממלכתי וישראל ביתנו, 60% ממצביעי הבית היהודי (וכמעט כל היתר – 33% "לא יודעים"), וכמחצית ממצביעי הליכוד והציונות הדתית. כבר בסקר המוקדם בחודש ינואר בלט הפער בין מצביעי מפלגת הציונות הדתית שמחציתם תמכו בגיוס חרדים ושליש מהם התנגדו לשינוי המצב הקיים, לבין מצביעי הבית היהודי ש-60% מהם תמכו בגיוס ורק 7% התנגדו. פער זה הצביע ככל הנראה על המתח בתוך החברה הדתית-לאומית, בין הרצון בשוויון בנשיאה בנטל לבין שיקולים קואליציוניים.⁴⁴ מצביעי ש"ס המוצגים בתרשים הם מצביעים שאינם מגדירים עצמם חרדים, ובכל זאת אפשר לראות כי עמדותיהם דומות לעמדות החרדים, וכשני שלישים (67%) מהם בעד שימור המצב הקיים, בעוד שלישי משיבים כי אינם יודעים.

בסקר המאוחר (תרשים 15ב), לאחר 13 חודשי לחימה, עלה מאוד שיעור התומכים בפתרונות הגיוס למיניהם. בקרב מצביעי מפלגות השמאל והמרכז כבר כמעט שאין מי שתומכים בהשאת המצב הנוכחי על כנו, ובמפלגות הימין הצטמצם מספרם דרמטית. כך, שיעור התומכים בפתרונות הגיוס עמד בנובמבר 2024 על 100% ממצביעי מפלגת העבודה, 98% ממצביעי יש עתיד, 97% ממצביעי המחנה הממלכתי, 93% ממצביעי מרצ (מהם 86% בפתרון גיוס כולל) ו-92% ממצביעי ישראל ביתנו (מהם 84% בפתרון גיוס כולל). מעניינת במיוחד התמורה שחלה במצביעי מפלגות הימין – שיעור מצביעי הליכוד תומכי הגיוס זינק במהלך שנת המלחמה מ-52% תומכי גיוס (לעומת 41% מתנגדים) בראשית המלחמה, ל-74.5% (מול 17%) עשרה חודשים אחר כך. מצביעי הציונות הדתית נסקו מ-51% תומכים (לעומת 27% מתנגדים) בינואר ל-79% תומכים (לעומת 14% מתנגדים) בנובמבר 2024.

43 מצביעי המפלגות חד"ש-תע"ל ויהדות החורה לא הוצגו בשל תאים קטנים מדי למצביעים יהודים לא-חרדים למפלגות אלו. כך לאורך הסקר כולו.

44 מפלגת הבית היהודי התאחדה מוסדית עם הציונות הדתית לקראת הבחירות המוניציפליות בפברואר 2024, לאחר שלא עברה את אחוז החסימה בבחירות הארציות של 2022, אולם אין זהות אידאולוגית בין מי שבחרו להצביע לשתי המפלגות בבחירות הארציות. ראו, למשל, מנחם לזר, "הציונות הדתית כמערכת-משנה מפלגתית רופפת: מקרה הבוחן של הבית היהודי וחלופותיה בשנים 2012–2022", עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, תשפ"ג.

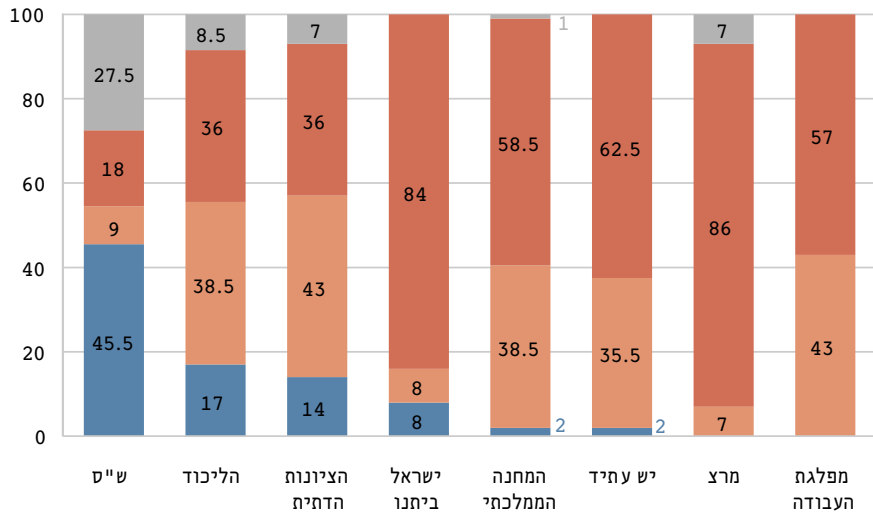
תרשים 15א
מהו הפתרון הנכון בנוגע לגיוס חרדים לצה"ל, לפי הצבעה בבחירות לכנסת
סקר, ינואר 2024 (יהודים לא־חרדים, ב־%)

■ לא יודעים
■ גיוס כל הצעירים החרדים (למעט מספר מצומצם של מצטיינים)
■ מכסות גיוס (וסנקציות כלכליות לשיבות על הפרה)
■ השארת המצב הנוכחי (מיעוט מהגברים החרדים יתגייסו מבחירה)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

חרשים 115
מהו הפתרון הנכון בנוגע לגיוס חרדים לצה"ל, לפי הצבעה בבחירות לכנסת
2022, סקר נובמבר 2024 (יהודים לא-חרדים, ב-%)

■ לא יודעים
■ גיוס כל הצעירים החרדים (למעט מספר מצומצם של מצטיינים)
■ מכסות גיוס (וסנקציות כלכליות לשיבות על הפרה)
■ השאר: המצב הנוכחי (מיעוט מהגברים החרדים יתגייסו מבחירה)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

3.4 עמדות ביחס לשירות הלאומי-אזרחי

3.4.1 שירות אזרחי-לאומי לכול? (משיבים יהודים לא-חרדים)

כפי שנראה, רק 8% מהחרדים תמכו בפתרון של שירות לאומי-אזרחי של חלק ניכר מהחרדים במקום שירות צבאי, גם במקרה של לחץ ציבורי ושלילת תקציבים מהישיבות. היינו, בעיני החרדים שירות לאומי-אזרחי אינו ברירה קלה יותר לעיכול משירות צבאי.

שאלנו את הנסקרים שאינם חרדים על תמיכתם או התנגדותם לחיוב כל אזרח, יהודי או ערבי, הפטור משירות צבאי בשירות לאומי-אזרחי. המשיבים יכלו לבחור בין התנגדות כללית לבין תמיכה בשירות כזה לכלל האזרחים, לאזרחים יהודים בלבד או לאזרחים ערבים בלבד.

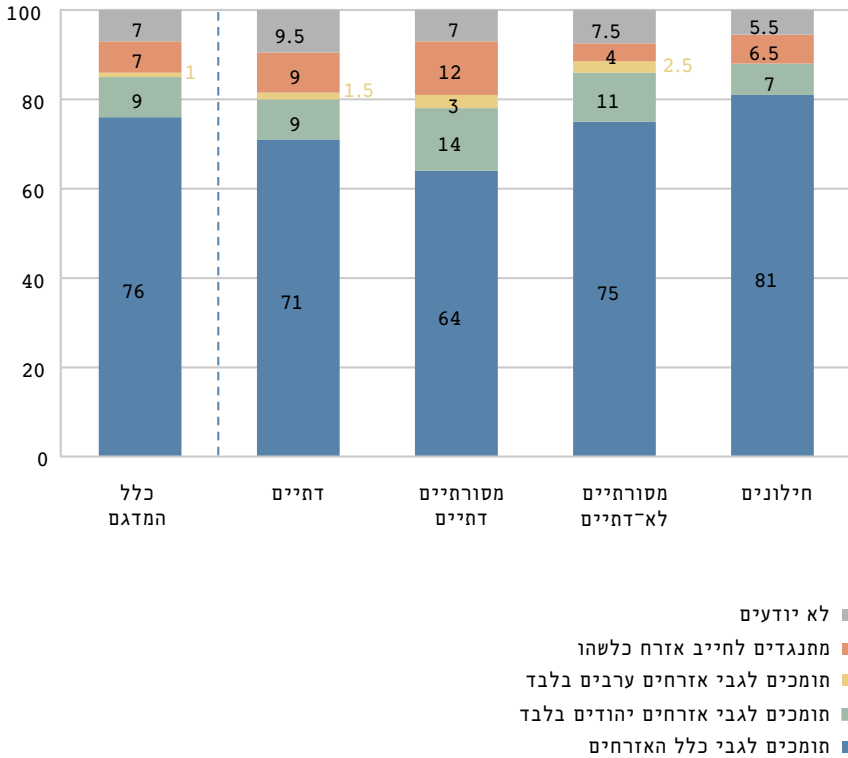
רוב גדול של 85% חשבו שיש לחייב בשירות לאומי-אזרחי את היהודים הפטורים משירות בצבא ו-76% מהציבור הלא-חרדי תמכו בשירות לאומי-אזרחי חובה לכלל הישראלים, כולל הערבים.

מיקום על הרצף דתיים-חילוניים. התמיכה בשירות לאומי-אזרחי חובה לאזרחים יהודים שאינם משרתים בצבא גבוהה ביותר בכל מגזרי הציבור הלא-חרדי: 88% בקרב החילונים, 86% בקרב המסורתיים הלא-דתיים, 80% בקרב הדתיים ו-78% בקרב המסורתיים הדתיים.⁴⁵

45 גם התמיכה בשירות לאומי-אזרחי לכלל האזרחים גבוהה - 81% בקרב החילונים, 75% בקרב המסורתיים שאינם דתיים, 71% בקרב הדתיים ו-64% בקרב המסורתיים הדתיים (נחוני ינואר 2024).

תרשים 16

תומכים או מתנגדים לכך שכל אזרח, יהודי או ערבי, הפטור משירות צבאי יהיה מחויב בחוק בשירות לאומי-אזרחי, לפי מיקום על הרצף דתיים-חילוניים (יהודים לא-חרדים, כלל המדגם, ב-%)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

גיל. ככל שגיל המשיבים גבוה יותר, כך גבוהה יותר תמיכתם בחיוב האזרחים היהודים הפטורים משירות צבאי בשירות אזרחי. בגילים 18-24 – 80% תומכים, בגילים 25-34 ובגילים 35-44 – 82% תומכים, בקבוצות הגיל 45-54 ו-55-64 – 87% תומכים, ובגילי 65+ – 90% תומכים בשירות לאומי-אזרחי ליהודים.⁴⁶

46 גם התמיכה בשירות לאומי-אזרחי לכלל האזרחים עולה ככל שהגיל עולה ועומדת על 64% בגילי 18-24, 72% בגילי 25-44, 69% בגילי 45-44, 81% בגילי 45-54, 80% בגילי 55-64 ו-84% בגילי 65+.

מחנות פוליטיים. 93% מהמזדהים עם מחנה השמאל תומכים בחובת שירות לאומי-אזרחי ליהודים שאינם משרתים בצבא, 89% מהמזדהים עם המרכז ו-82% מהמזדהים עם הימין.⁴⁷ כלומר, יש קונצנזוס בנושא בציבור הלא-חרדי.

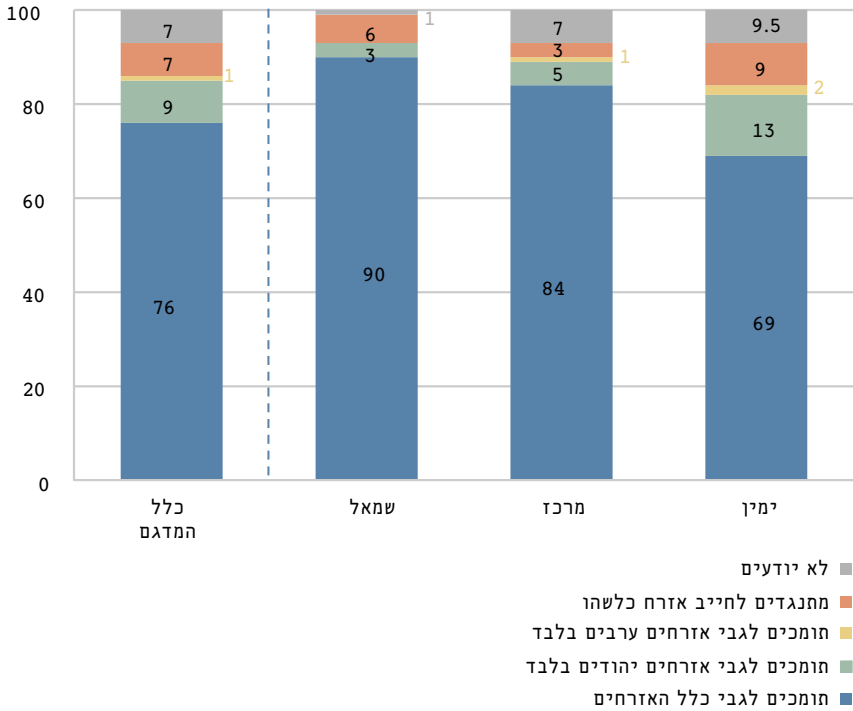
הצבעה בבחירות לכנסת בבחירות 2022. קונצנזוס מוחלט עולה גם מניתוח ההצבעה בבחירות האחרונות בתרשים 17. 100% ממצביעי מפלגת מרצ תומכים בחובת שירות לאומי-אזרחי ליהודים שאינם משרתים בצבא, 96% ממצביעי העבודה, 95% ממצביעי יש עתיד, 92% ממצביעי המחנה הממלכתי, 88% ממצביעי ישראל ביתנו, 86.5% ממצביעי הבית היהודי, 80% ממצביעי הליכוד, 79% ממצביעי הציונות הדתית ו-49% ממצביעי ש"ס (מצביעים לא-חרדים, מול 37% מתנגדים).⁴⁸

47 90% מהממקמים עצמם בשמאל תומכים בשירות לאומי-אזרחי לכלל האזרחים, כולל הערבים. כך גם 84% מהמרכז ו-69% מהימין.

48 נמצא רוב חד-משמעי של תומכים בחובת שירות לאומי-אזרחי לכלל האוכלוסייה, כולל ערבים, בקרב מצביעיהן של כל המפלגות (הלא-חרדיות) כמעט. בקרב מצביעי העבודה, מרצ, יש עתיד, הבית היהודי והמחנה הממלכתי מדובר ברוב עצום (96%, 90%, 88%, 86.5%, 86%, בהתאמה), בקרב מצביעי הציונות הדתית והליכוד מדובר ברוב מכריע (72%, 65%, בהתאמה), ובקרב מצביעי ש"ס שאינם חרדים - 34%.

תרשים 17

תומכים או מתנגדים לחייב כל אזרח הפטור משירות צבאי, יהודי או ערבי, בשירות לאומי-אזרחי, לפי מחנות פוליטיים (יהודים לא־חרדים, כלל המדגם, ב־%)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

3.5 שינוי בעמדות ברחוב החרדי וברחוב הישראלי הכללי

3.5.1 האם פגיעה בתקציב הישיבות תשנה את דעתך? (משיבים חרדים)

היות שהסנקציות המוצעות לעידוד גיוס חרדים הן כלכליות בעיקרן, שאלנו את המרואיינים החרדים לאיזה פתרון הם יסכימו אם בעקבות המלחמה יהיה לחץ גדול על החרדים להתגייס, לרבות מתוך איום בשלילת תקציבים לישיבות ולתלמידים. העמדנו בפניהם שלוש אפשרויות: התנגדות מוחלטת לשינויים במתן הפטור גם אם ישללו תקציבים; נכונות לגיוס חלק מהצעירים

החרדים – מי שאינם לומדים ברצינות או מי שכבר נשואים, ופתרון ביניים – שירות לאומי-אזורי של חלק ניכר מהחרדים. הרוב (56%) השיבו שלא יסכימו לכל שינוי גם אם יהיה לחץ כלכלי, וכשליש (34%) היו נכונים להסדר גיוס או שירות בתנאים מסוימים.⁴⁹ מהם 23% ענו שיסכימו לגיוס חרדים שאינם לומדים, 3% לגיוס נשואים ו-8% נוספים אמרו שיתמכו בשירות לאומי-אזורי של חלק ניכר מהחרדים. נקודת הארכימדס אינה השאלה אם מדובר בשירות צבאי או בשירות אזרחי, אלא ההבחנה בין הלומדים למי שאינם לומדים, וכן ההבדל בנוסח השאלה – בין "חלק" מהצעירים ל"חלק ניכר" מהם.

קבוצות משנה. שיעורי ההתנגדות לגיוס למרות סנקציות כלכליות דומים בקרב הספרדים (56%), החסידים (57%) והליטאים (60%), וקטנים יותר בקרב הקבוצה הקטנה של חב"ד ואחרים (38%). ההסכמה לגיוס צעירים שאינם לומדים נמוכה אצל החסידים (16%) וכפולה אצל הספרדים (30%), למרות החשש המובע בקבוצה זו שדווקא תלמידי ישיבות ספרדים יישלחו לגיוס בעוד האשכנזים ימשיכו לחבוש את ספסלי הישיבות. חב"דניקים ואחרים (24%) והליטאים (23%) נמצאים בתווך. לגיוס תלמידי ישיבות נשואים אין הסכמה כמעט בשום קבוצה (חב"ד – 8%, ליטאים וחסידים – 3% וספרדים – 1%) ושירות לאומי-אזורי זוכה למעט תמיכה אצל החסידים (14%) ואצל חב"ד ואחרים (8.5%), ולפחות מכך אצל הספרדים (6%) והליטאים (3.5%).

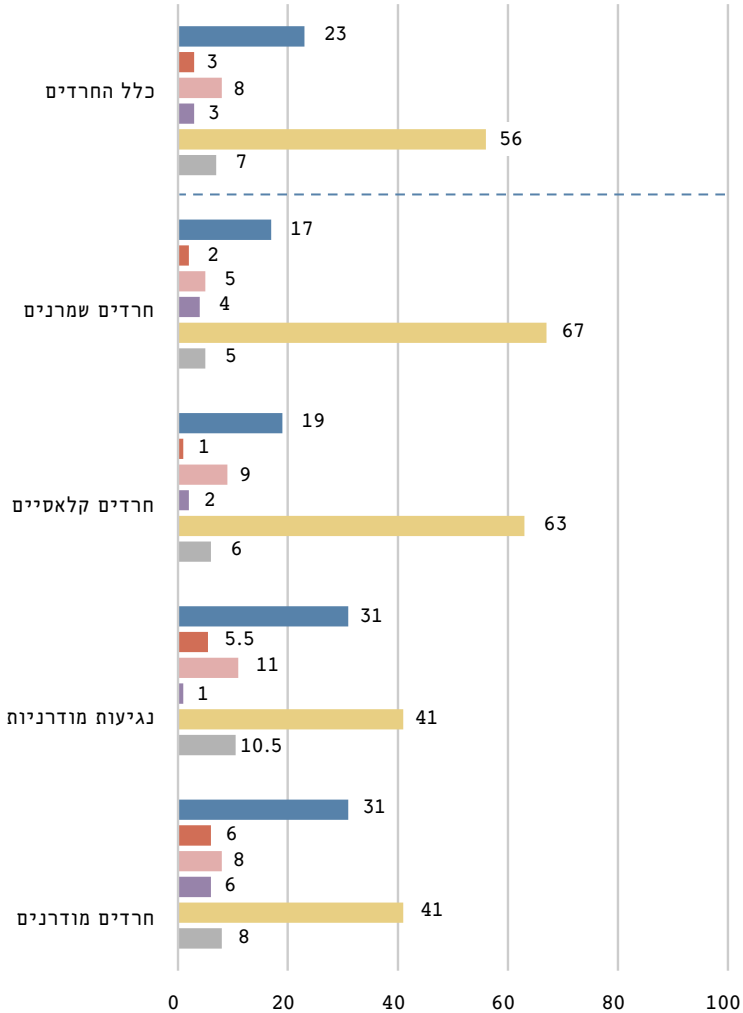
גיל. ההתנגדות הנמוכה ביותר לגיוס בנסיבות של סנקציות כלכליות נמצאה אצל בני 60+ (40%), ששליש מהם (33%) מוכנים לגיוס צעירים שאינם לומדים. לעומתה, ההתנגדות הגבוהה ביותר נמצאה בקרב בני 30-44 (62%), שרק 15.5% מהם מוכנים לגיוס צעירים שאינם לומדים. בתווך נמצאים הצעירים עצמם, בני 18-29, והוריהם, 45-59, שמעל מחציתם מתנגדים לכל אפשרויות הגיוס שנמנו (57% ו-53%, בהתאמה), וכרבע מוכנים לגיוס צעירים שאינם לומדים אם תקוצץ התמיכה בישיבות (25% ו-27%, בהתאמה).

מיקום על הציר שמרנות-מודרניות. כפי שעולה מתרשים 18, החרדים המודרנים ובעלי הנגיעות המודרניות מתנגדים פחות לשינוי הפטור הקיים גם לנוכח סנקציות כלכליות (41% בכל קבוצה, לעומת 67% ו-63% בקרב החרדים השמרנים והקלאסיים, בהתאמה). הם גם מוכנים יותר לגיוס צעירים שאינם לומדים (31% בכל אחת מהקבוצות, לעומת 17% ו-19% אצל החרדים השמרנים והקלאסיים, בהתאמה).

49 לא נכללו בקבוצה זו 3% נוספים שבחרו בקטגוריית התשובה "אחר" וענו כי יהיו מוכנים לגיוס אם רבנים יתמכו בכך, משום שאין בחשובה זו הסכמה של ממש.

תרשים 18

אם אחרי המלחמה יופעל לחץ גדול על החרדים להתגייס, לרבות איום בשלילת תקציבים לישיבות ולתלמידים, עם איזה מהפתרונות הבאים תסכים יותר? לפי מיקום על הציר שמרנות-מודרניות (חרדים, ב-%)

■ מוכנים לגיוס צעירים שאינם לומדים ברצינות
■ מוכנים לשירות אזרחי של חלק ניכר
■ נגד שינויים במתן הפטור גם אם חישלל התמיכה
■ מוכנים לגיוס רחב של נשואים
■ מוכנים לישיבות ולתלמידים
■ לא יודעים/אחר

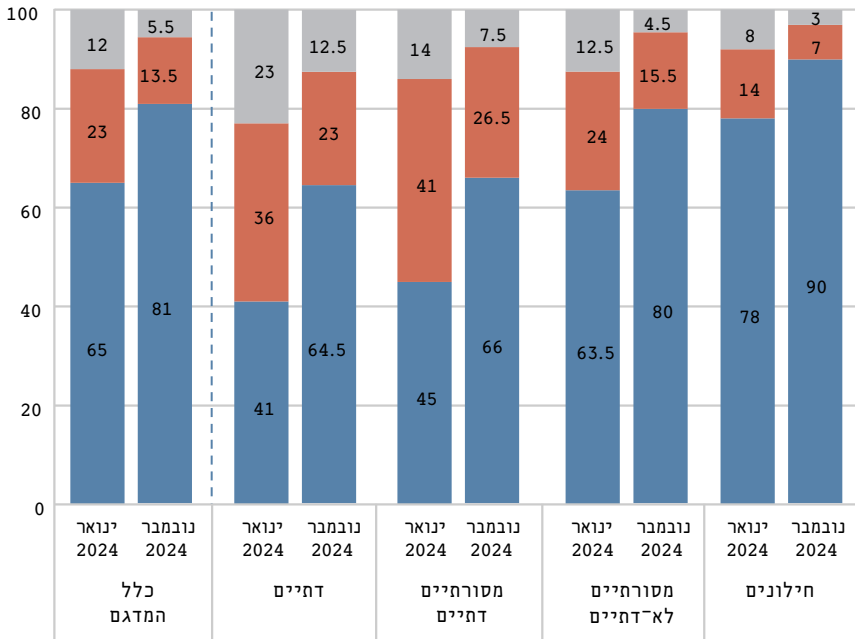
מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

3.5.2 האם הכבדת הנטל משנה את דעתך? (משיבים יהודים לא־חרדים)

שאלנו את המרואיינים מהציבור הלא־חרדי אם יש לשנות את מדיניות גיוס החרדים לנוכח הצורך הגובר בחיילים ובהארכת השירות הסדיר ושירות המילואים. כפי שניתן לראות בתרשים 19, בסקר המוקדם, בינואר 2024, סברו 65% כי יש לשנות את מדיניות גיוס החרדים כדי להקל את הנטל על האוכלוסיות המשרתות, שיעור דומה מאוד לשיעור הסבורים כי פתרון הגיוס הוא הפתרון הנכון בכל מקרה (67%, ראו לעיל). רוב גדול מאוד מהחילונים סברו כך (78%), כמעט שני שלישים מהמסורתיים הלא־דתיים (63.5%), קרוב למחצית המסורתיים הדתיים (45%) ורק 41% מהדתיים. בסקר המאוחר, בנובמבר 2024, עלה מספר המשיבים כי יש לשנות מדיניות בעקבות הגברת הנטל הביטחוני מקרב הלא־חרדים מ-65% ל-81%, ולעמדה זו שותפים חילונים (90%), מסורתיים לא־דתיים (80%), מסורתיים דתיים (66%) ואף דתיים (שזינקו מ-41% ל-64.5%).

תרשים 19

כבר ידוע שבעקבות המלחמה יש צורך להגדיל את היקף הכוחות של צה"ל, כולל הארכת השירות הסדיר ושירות המילואים. האם לדעתך מידע זה צריך או לא צריך להשפיע על מדיניות גיוס החרדים? לפי מיקום על הרצף דתיים-חילונים ובהשוואה בין שני מועדי הסקר (יהודים לא-חרדים, כלל המדגם, ב-%)

- לא יודעים
- לא, הצורך להגדיל את הצבא לא צריך להשפיע על המדיניות הנוכחית בנוגע לגיוס חרדים
- כן, המדיניות צריכה להשתנות בכיוון של גיוס מקיף של חרדים כדי להקטין את הנטל על האוכלוסיות המשרתות

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

מגדר. נשים לא-חרדיות נוטות לחשוב שעל המדיניות להשתנות בשיעורים גבוהים מעט יותר מאלה של גברים. בראשית המלחמה סברו 67% מן הנשים כך לעומת 63% מן הגברים, ועשרה חודשים אחר כך הפער התרחב מעט ו-85% מן הנשים סברו כך לעומת 77% מהגברים.

גיל. תמיכת הציבור הלא-חרדי בשינוי מדיניות עקב הכבדת הנטל הייתה כבר בסקר המוקדם גבוהה מ-55% בכל הגילים ועלתה בקרב בני 45+ לכ-70%. בסקר המאוחר עלתה התמיכה עוד ונעה בכל הגילים סביב 80%.

הכנסה. 72% ממי שהכנסתם מעל לממוצע תומכים בשינוי המדיניות, לעומת 58% ממי שהכנסתם ממוצעת ו-64.5% ממי שהכנסתם מתחת לממוצע. תוצאה זו קשורה למתאם הגבוה שיש בישראל בין הכנסה, מיקום על הרצף דתיים-חילוניים והשתייכות למחנות הפוליטיים.⁵⁰

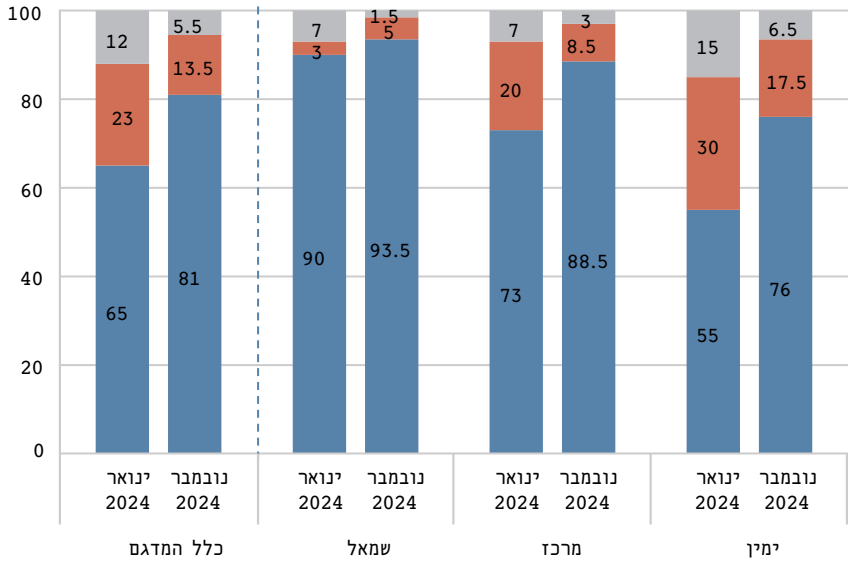
מחנות פוליטיים. כפי שעולה מתרשים 20, בכל המחנות רוב המשיבים סברו כי על המדיניות להשתנות לכיוון גיוס חרדים מקיף – בינואר סברו כך 90% בשמאל, 73% במרכז ו-55% בימין. בנובמבר עלו המספרים, ובעמדה זו מחזיקים 93.5% בשמאל, 88.5% במרכז ו-76% בימין.

הצבעה בבחירות לכנסת 2022. מצביעי מרצ, ישראל ביתנו, יש עתיד, המחנה הממלכתי והעבודה סברו שהמדיניות צריכה להשתנות לכיוון של גיוס מקיף של החרדים בשיעורים גבוהים כבר לאחר שלושה חודשי לחימה (95%, 89%, 83%, 81% ו-79% בהתאמה), והמספרים עלו עוד בסקר המאוחר, בנובמבר 2024 (100%, 84.5%, 95%, 88%, 97%, בהתאמה). לעומת זאת, מקרב מצביעי הציונות הדתית והליכוד סברו כך בינואר 2024 רק כמחצית (55% ו-48%, בהתאמה), מקרב מצביעי הבית היהודי – 62%, ומקרב מצביעי ש"ס שאינם חרדים – רק 8%.

50 ראו לדוגמה את פרסום נחוניי הלמ"ס ליום המשפחה בפברואר 2021, שעל פיהם משקי בית חילוניים מכניסים בממוצע 32% יותר ממשקי בית דתיים ו-35% יותר ממשקי בית מסורתיים, וכן את כתבתו של שחר אילן, "הכנסה של משק בית חילוני גבוהה ב-32% מדתי שאינו חרדי", כלכליסט 11.2.2021.

תרשים 20

כבר ידוע שבעקבות המלחמה יש צורך להגדיל את היקף הכוחות של צה"ל, כולל הארכת השירות הסדיר ושירות המילואים. האם לדעתך מידע זה צריך, או לא צריך, להשפיע על מדיניות גיוס החרדים? לפי מחנות פוליטיים ובהשוואה בין שני מועדי הסקר (יהודים לא-חרדים, כלל המדגם, ב-%)

■ לא יודעים

■ לא, הצורך להגדיל את הצבא לא צריך להשפיע על המדיניות הנוכחית בנוגע לגיוס חרדים

■ כן, המדיניות צריכה להשתנות בכיוון של גיוס מקיף של חרדים כדי להקטין את הנטל על האוכלוסיות המשרתות

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

3.5.3 האם השתנה יחס הרחוב החרדי ללובשי מדים? (משיבים חרדים)

במשך השנים זכו לעיתים קרובות חיילים חרדים שחזרו לביתם לבושי מדים ליחס שלילי ואף פוגעני מצד תושבי השכונות החרדיות. לעומת זאת, בתחילת המלחמה התפרסמו ידיעות וסרטונים שתיארו דווקא אהדה והערכה לחרדים לובשי המדים. שאלנו את הנסקרים החרדים איך יתייחסו לגיוס של אנשים מסביבתם הקרובה בגלל המלחמה. אפשרויות התשובה היו "אתמוך בו כי

במלחמה נכון להתגייס"; "אתמוך בו, אבל רק אם הוא כבר נשוי"; או "אתנגד לגיוס".⁵¹

התפלגות התשובות לשאלה זו בתרשים 21 מעידה כי אף שהתמיכה בגיוס החרדים נמוכה, התמיכה במי שכבר התגייס בשעת המלחמה גבוהה יותר: רוב קטן (54%) השיבו שיתמכו באנשים מסביבתם הקרובה שיתגייסו, מהם 13.5% רק במקרה שמדובר במי שאינו לומד/נשוי ורק רבע (26%) ימשיכו להתנגד. יצוין כי תשובות אלו קדמו להחרפת השיח ברחוב החרדי שלאחר פסקת בג"ץ בנושא גיוס החרדים בחדש יוני, אולם כפי שראינו לעיל, התשובות המהותיות ביחס להתנגדות או לתמיכה בשינוי מצב הפטור לא השתנו.

קבוצות משנה. בכל הקבוצות השיבו לפחות מחצית המשיבים שיתמכו במי מסביבתם שיתגייס בשעת המלחמה, חלקם רק בתנאים מסוימים. הספרדים וחסיד חב"ד יתמכו בשיעור של שני שלישים (64% ו-68%, בהתאמה).⁵² בקרב החסידים והליטאים כשליש יתמכו בכל מקרה וקרוב למחצית (48%) בהינתן תנאים מסוימים.

מיקום על הציר שמרנות-מודרניות. בקרב החרדים המודרנים התמיכה במתגייסים בשעת מלחמה גבוהה מאוד ועומדת על 77%. רובם יתמכו בכל מקרה (59%) והיתר במקרה שהמתגייס נשוי או שאינו לומד. התמיכה במתגייסים יורדת ככל שהנשאל שמרן יותר, עד לצמצומה ל-37.5%.

מגדר. בקרב גברים התמיכה במתגייסים גבוהה יותר מבקרב נשים. 45% מהגברים יתמכו במתגייס בכל מקרה (60% אם אינו לומד או שהוא נשוי), ואילו בקרב הנשים יעשו זאת רק 36% בכל מקרה (48% אם אינו לומד או שהוא נשוי). יצוין שעמדות נשים חרדיות נמצאו שמרניות יותר מעמדות הגברים גם בסקרים קודמים.⁵³ ייתכן שעמדת הנשים כאן מבטאת את הקושי של הנשים

51 הקטגוריה "תומכים בו בשל מצב המלחמה" הורחבה גם ל"תומכים בכל מקרה" כדי שתכלול תשובות שהתקבלו, כגון "אתמוך בו תמיד" או "אתמוך בו כי הוא בן משפחה". כמו כן, הקטגוריה "תומכים בו אם הוא נשוי" הורחבה בשל תשובות שנחקבלו גם למגבלות נוספות – "תומכים בו אם אינו לומד". כמו כן החווספה הקטגוריה "לא יתערבו" שלא הייתה בשאלון אך התקבלה מנשאלים.

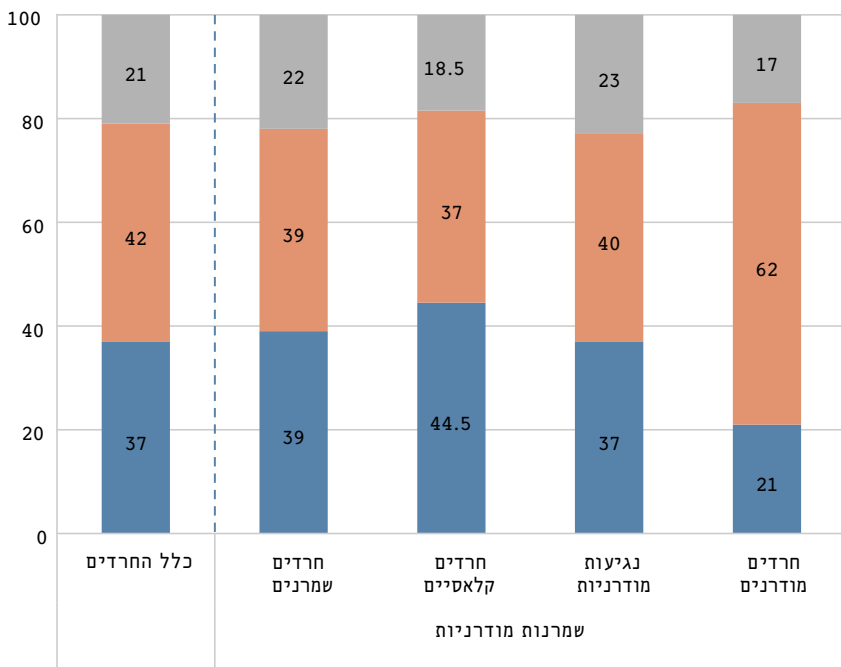
52 אצל הספרדים – 56% יתמכו בכל מקרה, והיתר רק אם הוא נשוי או שאינו לומד; בקבוצת חב"ד ואחרים – 46% בכל מקרה.

53 ראו, לדוגמה, ידידיה צ' שטרן, נחומי יפה, גלעד מלאך ואסף מלחי, יהודים, חרדית ודמוקרטית – מדינת ישראל והדמוקרטיה בעיניים חרדיות, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2021.

החרדיות הטיפוסיות, המפרנסות, היולדות 6.4 ילדים בממוצע ומגדלות אותם ומקדישות את חייהן כדי שכן זוגן ובניהן יהיו תלמידי ישיבות ואפשרות הגיוס מערערת בעבורן את המבנה החברתי כולו.

תרשים 21

התגובה אם מישוהו מסיבתך הקרובה יתגייס לצבא בגלל המלחמה, לפי מגדר ומיקום על הציר שמרנות-מודרניות (חרדים, ב-%)

■ לא יודעים ■ במידה די מעטה וכלל לא ■ במידה די רבה ורבה מאוד

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

4.

סוגיית ההתנדבות והשותפות בעת מלחמה

4.1 השותפות החרדית במאמץ המלחמתי - התנדבות בפועל

4.1.1 התנדבות בפועל בחודשי המלחמה הראשונים (משיבים חרדים ויהודים לא־חרדים)

סוגיית הגיוס לצבא שבחנו עד עתה היא סוגיית השותפות העיקרית במאמץ המלחמתי. כעת נבקש לבחון תרומות משניות יותר שבהן היה מעורב הציבור הישראלי על כל גווניו, על פי עדותו העצמית, בעיקר בחודשים הראשונים למלחמה. ההפתעה והזעזוע הגדולים מאירועי 7 באוקטובר הביאו שכבות גדולות של הציבור לחפש דרך לתרום ולסייע. על רקע קשיי ההתארגנות של המדינה ושל הצבא לנוכח המשבר הביטחוני הגדול ופינוי האוכלוסייה האזרחית הנרחב, הפכה תרומה זו לבעלת משקל מכריע בהתמודדות הישראלית עם השבר.

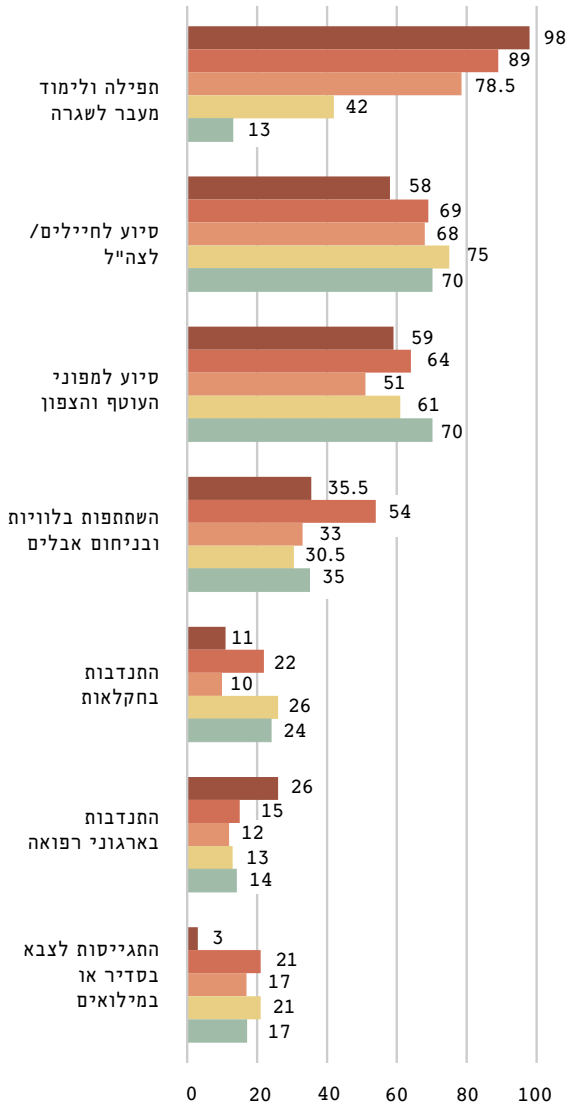
שאלנו את האוכלוסייה החרדית ואת האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית, בשני סקרים נפרדים, שאלה זהה – האם במהלך המלחמה ביצעת או לא ביצעת את הפעילויות הבאות? התשובות אפשרו לבחור בין "לעיתים קרובות (כמה פעמים בשבוע)", "לפעמים (פעם בשבוע)", "לעיתים רחוקות (פעמים בודדות בכל התקופה)" או "כלל לא". השאלה נשאלה בתום שלושת חודשי המלחמה הראשונים, שבהם הייתה ההתנדבות הישראלית האינטנסיבית ביותר.

נדגיש כי השאלה מבקשת לברר רק את סוגיית ההתנדבות האזרחית מבחירה. מאות אלפי משפחות מן החברה הישראלית המשרתת – שכמעט שאין בה חרדים – נדרשו להתגייס למציאות חיים של התמסרות מלאה, וכך גם בנות ובני זוגם, ילדיהם, הסבים והסבתות, מעסיקיהם, מחליפיהם במקומות העבודה ובקהילה וכך הלאה. השוואה זו אינה מביאה את הימים, השבועות והחודשים הללו לידי ביטוי, ואף לא את האלפים ששילמו בחייהם ובפציעות בגוף ובנפש.

כפי שעולה מתרשים 22, בשני תחומים בלטו החרדים בתרומתם ביחס לשאר האוכלוסייה – תפילה ולימוד תורה להצלחת הלוחמים ולשלום ישראל, מעבר למה שנהגו בשגרה שקודם המלחמה, ובהתנדבות בארגוני רפואה. אשר לתפילה ולימוד, 98% מן הנשאלים החרדים השיבו כי הם פועלים בכך מעבר לשגרה, גם שיעור גבוה מאוד מן הדתיים (89%) והמסורתיים הדתיים (78.5%) השיבו כך, ואפילו 13% מן החילונים. שיעור החרדים המתנדבים בארגוני רפואה למיניהם (זק"א, מד"א, איחוד הצלה, בתי חולים) עומד על כרבע מן המשיבים (25%), שיעור כפול כמעט מבשאר המגזרים. תחום שבו חרדים כמעט שלא נכחו, נוסף על השירות הצבאי, היה ההתנדבות בחקלאות, שלה היו שותפים רק כ-11% מהחרדים (בעיקר המודרניים), בעוד בקרב רוב המגזרים היהודיים כרבע לקחו בכך חלק. בסיוע ללוחמי צה"ל בבישול מזון ואריזות, באיסוף ציוד ותרומתו ובהסעות ובתרומות דם היו החרדים שותפים כמעט כמו שאר חלקי האוכלוסייה – כמעט 60% מהם השתתפו בכך, לעומת כ-75%-70% בשאר המגזרים. כ-60% מהחרדים גם השתתפו בסיוע למפוני העוטף והצפון (אירוח, בישול וכביסות, עבודה עם ילדים, תרומות ואריזות), מספר נמוך אך כמעט מכריע שאר המגזרים. בהשתתפות בלוויות חללי המלחמה ובניחום האבלים בלטו הדתיים – למעלה ממחציתם התנדבו בכך, לעומת כשליש בשאר המגזרים. המסורתיים הדתיים ממוקמים ברוב סוגי ההתנדבות (סיוע לחיילים ולמפונים, התנדבות בחקלאות) נמוך מעט יותר ממרבית האחרים.

22 חרשים

שיעור המבצעים (על פי עדותם) במהלך המלחמה, בתדירות כלשהי, * את הפעילויות האלה (יהודים לא־חרדים וחרדים, לפי מיקום על הרצף חרדים-חילונים, ב־%)

■ חרדים ■ דתיים ■ מסורתיים דתיים ■ מסורתיים לא־דתיים ■ חילונים

* לעיתים קרובות, לפעמים ולעיתים רחוקות, בשלושת חודשי המלחמה הראשונים.

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

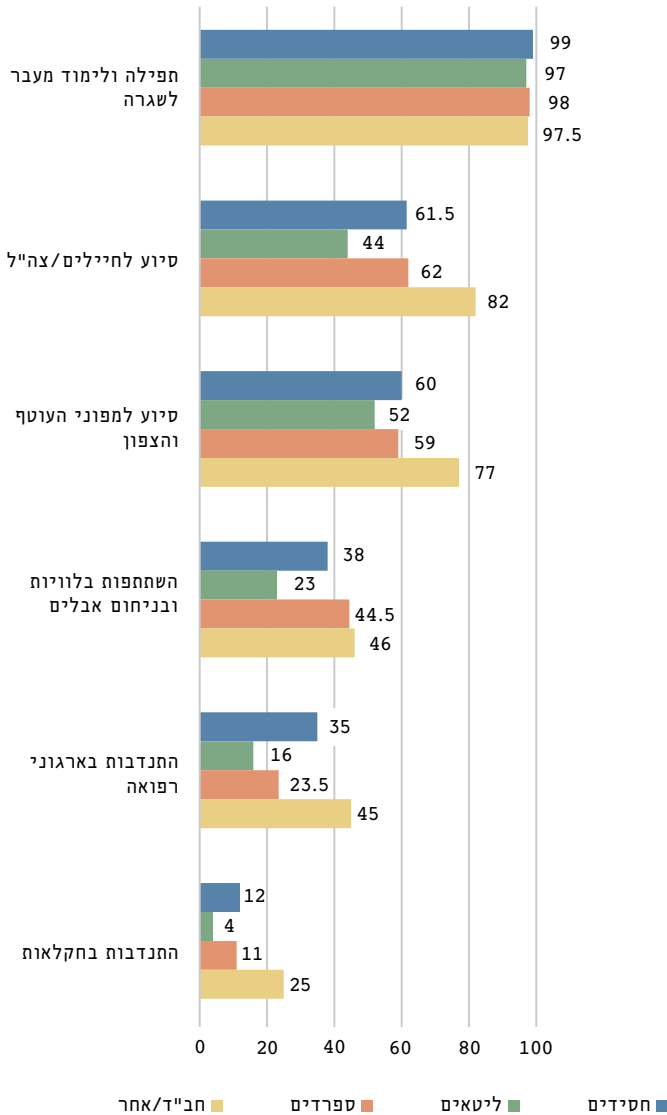
4.1.2 פילוח ההתנדבות החרדית (משיבים חרדים)

מגדר. בקרב היהודים הלא־חרדים לא נמצאו הבדלים מובהקים בין גברים לנשים. בקרב החרדים בולטת התנדבות גברים יותר מהתנדבות נשים בסיוע לחיילים (62% לעומת 53%), בהשתתפות בלוויית ובניחום אבלים (42% לעומת 29%) ובהתנדבות בארגוני רפואה (33% לעומת 20%). סביר להניח כי הדבר נובע ממחויבותן של הנשים לפרנסת המשפחה ולטיפול במשפחות הגדולות, בעוד זמנם של חלק מן הגברים החרדים גמיש יותר, וכן אולי מהשקפת עולם ביחס להתערבות נשים בחברה מגוונת (שלא במקומות עבודה מוגדרים).

קבוצות משנה. כפי שעולה מתרשים 23, הקבוצה הקטנה של חסידי חב"ד ואחרים בולטת בהתנדבותה בהיקפים משמעותיים, אחריה עומדות קבוצות הספרדים והחסידים, והליטאים שהתנדבו בשיעורים הקטנים ביותר.

תרשים 23

שיעור המבצעים (על פי עדותם) במהלך המלחמה, בתדירות כלשהי, *
את הפעילויות האלה (חרדים, לפי קבוצות משנה, ב-%)

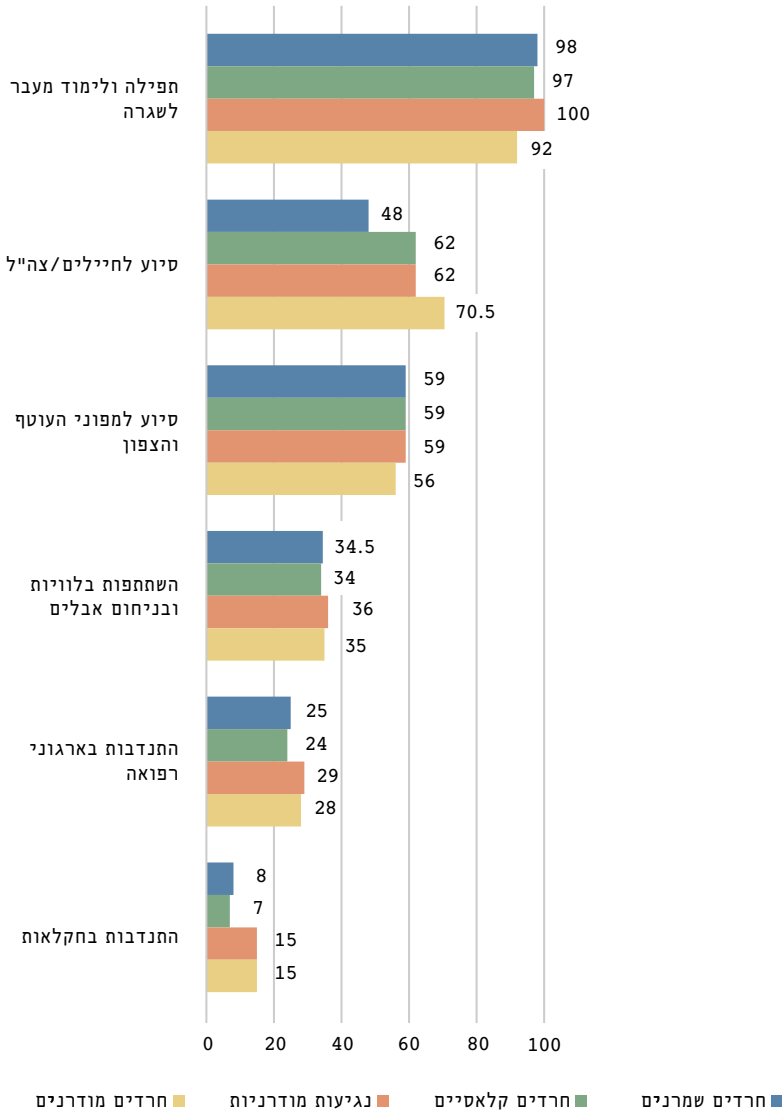

* לעיתים קרובות, לפעמים ולעיתים רחוקות, בשלושת חודשי המלחמה הראשונים.
מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

מיקום על הציר שמרנות-מודרניות. מלבד בהתנדבות בחקלאות, שבה בולט כי החרדים המודרנים ובעלי הנגיעות המודרניות מתנדבים כפול מהחרדים הקלאסיים והשמרנים, וכן בתחום הסיוע לחיילים, שבו בולט כי המודרנים מתנדבים יותר (70.5%) מהקבוצות האחרות, ובמיוחד מן השמרנים (48%), ברוב תחומי ההתנדבות אין הבדלים מובהקים בין הקבוצות, כפי שמשתקף בתרשים 24.

חרשים 24

שיעור המבצעים (על פי עדותם) במהלך המלחמה, בתדירות כלשהי, *
את הפעילויות האלה (חרדים, לפי מיקום על הציר שמרנות-מודרניות, ב־%)

* לעיתים קרובות, לפעמים ולעיתים רחוקות, בשלושת חודשי המלחמה הראשונים.
מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

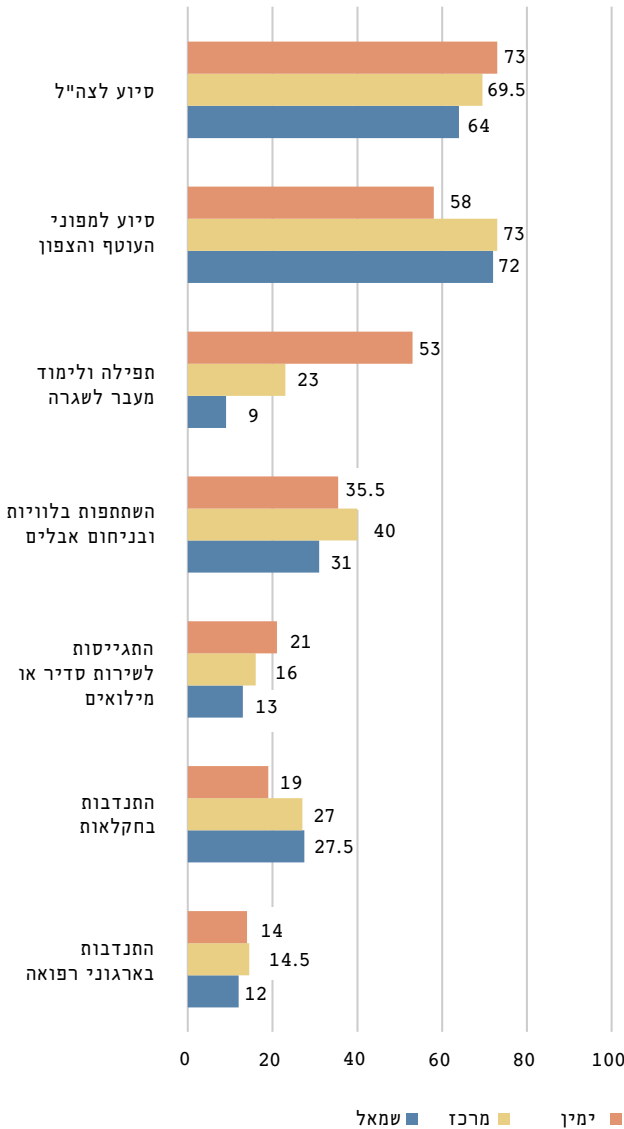
4.1.3 פילוח ההתנדבות הלא־חרדית (משיבים יהודים לא־חרדים)

מחנות פוליטיים. מתרשים 25 עולה כי מתנדבים בעלי עמדות ימין בלטו הרבה יותר בתפילה ובלימוד תורה מעבר לשגרה (53%, לעומת 23% במרכז ו־9% בשמאל), ומעט יותר בסיוע לחיילים (73%, לעומת 69.5% במרכז ו־64% בשמאל) ובהתגייסות לשירות סדיר או מילואים (21% לעומת 16% במרכז ו־13% בשמאל).⁵⁴ מתנדבים בעלי עמדות שמאל ומרכז בלטו במיוחד בסיוע למפונים (72% ו־73%, בהתאמה, לעומת 58% בימין) ובהתנדבות בחקלאות (27% ו־27.5%, בהתאמה, לעומת 19% בימין).

54 ההבדלים בגיוס לצבא קשורים, בין השאר, בגיל הצעיר יותר של האוכלוסייה הדחית־ימנית, ולכן בנוכחות של יותר אנשים ונשים בגיל צבא בחוכה. ראו לעיל בפרק העוסק בסוגיית הגיוס.

חרשים 25

שיעור המבצעים (על פי עדותם) במהלך המלחמה, בתדירות כלשהי, * את הפעילויות האלה (יהודים לא־חרדים, לפי מחנות פוליטיים, ב־%)

* לעיתים קרובות, לפעמים ולעיתים רחוקות, בשלושת חודשי המלחמה הראשונים.
מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

4.2 הצדקת ההתנדבות - תפיסות והשקפות עולם

4.2.1 האם חובת החרדים להשתתף במאמץ המלחמתי? (משיבים חרדים)

ביקשנו לברר איך תופס הציבור החרדי את ההתנדבות בשעת המלחמה, ואם הוא חש שחובתו להשתתף בה. שאלנו: האם הציבור החרדי צריך לקחת חלק בפעולות התנדבות שונות במסגרת המאמץ המלחמתי? בעניין לימוד ותפילה, יש קונצנזוס של 98% בקרב כל קבוצות המשנה החרדיות שעל החרדים להיות מעורבים בפעילות זו. 78% גם סבורים שפעולות עורפיות, כגון אריזת מזון ובישול, הן חלק ממשימתו של הציבור החרדי, לעומת 14.5% המתנגדים לכך.

קבוצות משנה. החסידים (88%), הספרדים (80%) וחב"ד ואחרים (79%) סבורים בהיקף גדול כי עליהם להשתתף במאמץ המלחמתי בעורף. המספרים יורדים כשנסקר הציבור הליטאי, אולם גם בקרבו מדובר בתמיכה של שני שלישים (66%). בעניין הסיוע בחקלאות, העמדות חלוקות בין 48% מכלל החברה החרדית העונים בחיוב ל-40% העונים בשלילה. גם בנושא זה הציבור הליטאי תומך בהיקף הנמוך ביותר (36%) לעומת קבוצת המשנה האחרות (52%-59%). נשים תומכות בפעילות סיוע מעט יותר מגברים, ומבוגרים מעט יותר מצעירים.⁵⁵

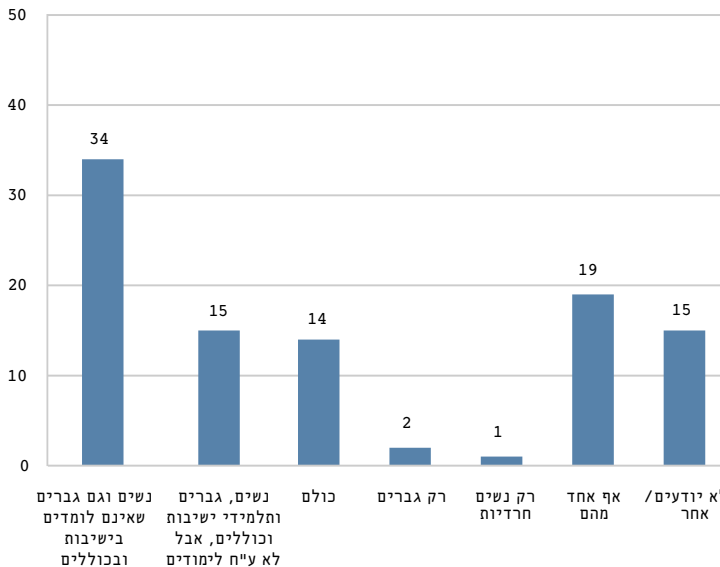
4.2.2 על מי חלה החובה? (משיבים חרדים)

האם חובה זו חלה על כל חלקי החברה החרדית? שאלנו מי צריך להתגייס למאמץ המלחמתי בעורף כדי לבחון הבדלים מגדריים ובין לומדים לשאינם לומדים. רוב החרדים אינם מבחינים בין נשים לגברים בעניין זה, אלא בין מי שלומד למי שאינו לומד. מתרשים 26 משתקף כי קרוב לשליש (29%) מן החברה החרדית סבורים שחובה על כולם לסייע בעורף, 14% רואים בה חובה ראשונה במעלה, ועוד 15% רק במידה שאינה בזמני הלימוד הקבועים ("סדרים"). שלישי נוסף (34%) סבורים כי נשים וגם גברים שאינם לומדים מחויבים בסיוע בעורף, אולם לא תלמידי הישיבות. כחמישית (19%) סבורים ששום פרט או קבוצה בחברה החרדית אינם מחויבים בסיוע. בפילוח לפי גיל,

55 84% מהנשים תומכות בסיוע באריזת מזון ובישול, לעומת 72% מהגברים, ובהתנדבות חקלאית - 51% לעומת 45%. כפי שראינו למעלה, בעניין הגיוס המצב הפוך, וגברים תומכים יותר (27% לעומת 18.5%).

הצעירים סבורים בשיעור של 40% שרק מי שאינו לומד צריך לסייע, מספר שיורד בהדרגה עד ל-24% בקרב בני ה־60+.

תרשים 26
מקרב הציבור החרדי, מי צריך להתגייס למאמץ המלחמתי בעורף?
(חרדים, ב־%)

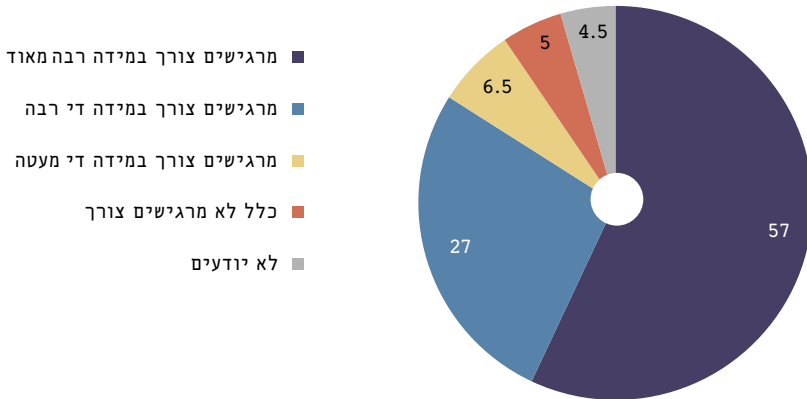
מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

4.2.3 תחושת מחויבות אישית (משיבים חרדים)

שאלנו את הציבור החרדי לא רק על תפיסת המחויבות הכללית, אלא גם אם באופן אישי הם מרגישים מחויבות לסייע במאמץ המלחמתי, ואם כן, באיזו מידה. ככלל, כפי שעולה מתרשים 27, 84% מן החרדים מרגישים מחויבות במידה רבה או רבה מאוד. לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין הקבוצות החרדיות על הציר שמרנות-מודרניות, וגם לא בין קבוצות המשנה. מענה זה משקף תחושות שהיו חזקות בתחילתה של המלחמה והיו יכולות לבוא לידי ביטוי בדרך של תפילה, וגם בדרך של סיוע עורפי.

תרשים 27

תחושת המחויבות האישית לסייע במאמץ המלחמתי (חרדים, ב־%)

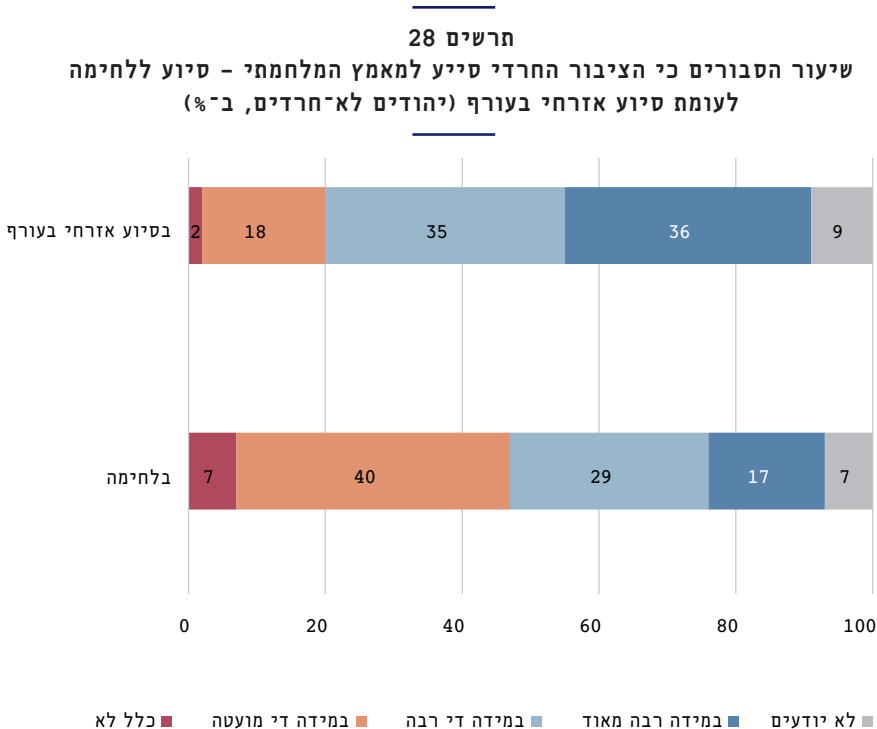

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

4.3 היחס לסיוע החרדי בציבור הלא־חרדי

4.3.1 האם הציבור הישראלי מעריך את הסיוע החרדי למאמץ המלחמתי? (משיבים יהודים לא־חרדים)

בעקבות הפרסומים בדבר התנדבות החרדים בתחילת המלחמה והתדפקותם על שערי הבקו"ם, שאלנו את המרואיינים הלא־חרדים באיזו מידה הציבור החרדי מסייע למאמץ המלחמתי. שאלנו הן על השתתפות "בסיוע אזרחי בעורף", והן על סיוע "בלחימה" עצמה. רבים מהמשיבים הכירו בתרומה החרדית בחודשי המלחמה הראשונים. שיעורי ההכרה בתרומה היו גבוהים ביחס לסיוע האזרחי בעורף – 71% סברו שהוא מתקיים במידה די רבה או רבה מאוד, לעומת 20% שחשבו שאינו קיים כלל או שקיים במידה די מועטה. יתרה מזו, כפי שעולה מתרשים 28, בסקר המוקדם בחודש ינואר היה שיעור המשיבים שהציבור החרדי תורם ללחימה עצמה במידה די רבה או רבה מאוד (46%) וזה כמעט לשיעור הסבורים שציבור זה אינו תורם (47%). נראה שלדעת המשיבים סיוע לחיילים בבישול ובתרומות, וכן בתפילות להצלחת המלחמה וכלימוד תורה, נחשבו בראשית המלחמה לסיוע ללחימה עצמה.

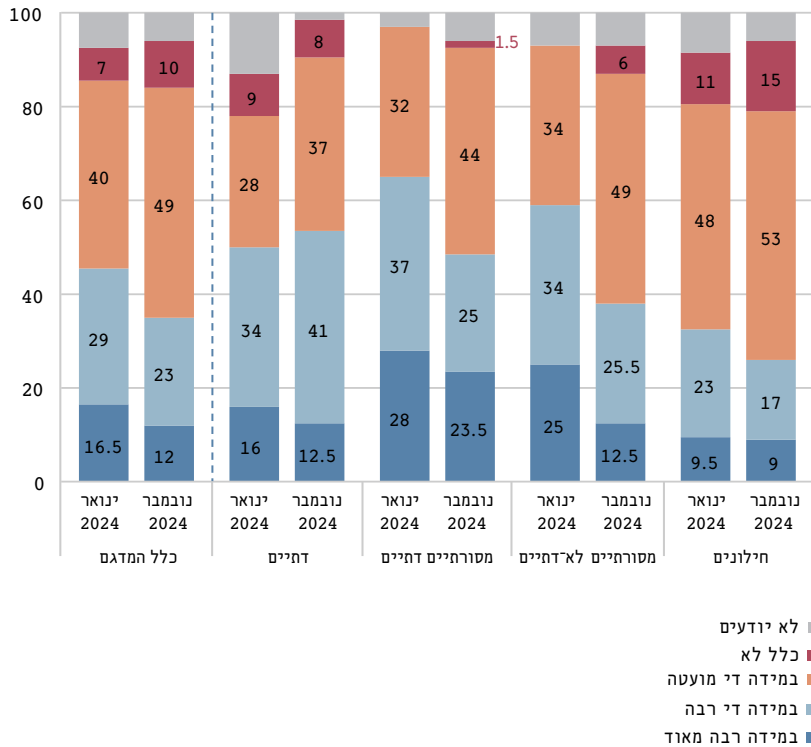
מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

תמונה זו השתנתה בסקר המאוחר, בנובמבר 2024, המופיעה בתרשים 29, שבה עלה מספר הסבורים כי החרדים אינם תורמים ללחימה או שתרומתם מעטה (59%), אם כי כשליש מהמשיבים עדיין סברו כי תרומתם רבה או רבה מאוד (35%).

מיקום על הרצף דתיים-חילונים. בעניין התרומה ללחימה, בין מחצית לשני שלישים מהדתיים, מהמסורתיים הדתיים ומהמסורתיים הלא-דתיים העריכו בחורש ינואר בחיוב את התרומה החרדית ללחימה (50%, 65%, 59%, בהתאמה) וכשליש (37%, 32%, 34%, בהתאמה) לא זיהו תרומה משמעותית, ואילו בקרב החילונים כשליש העריכו בחיוב את התרומה (32.5%) ו־59% לא זיהו תרומה כזאת. בסקירה החוזרת בנובמבר עמדת הדתיים והמסורתיים דתיים כמעט שלא השתנתה (53.5%, ו־65%, בהתאמה, עדיין זיהו תרומה), ואילו הערכת המסורתיים הלא-דתיים לתרומת החרדים פחתה בכשליש ל-38%, וזו של החילונים ירדה לכרבע מהמשיבים (26%).

תרשים 29

בתקשורת דובר רבות על התנדבות חרדים במהלך המלחמה. באיזו מידה הציבור החרדי מסייע למאמץ המלחמתי? לפי מיקום על הרצף דתיים-חילוניים ובהשוואה בין שני מועדי הסקר (יהודים לא-חרדים, כלל המדגם, ב־%)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

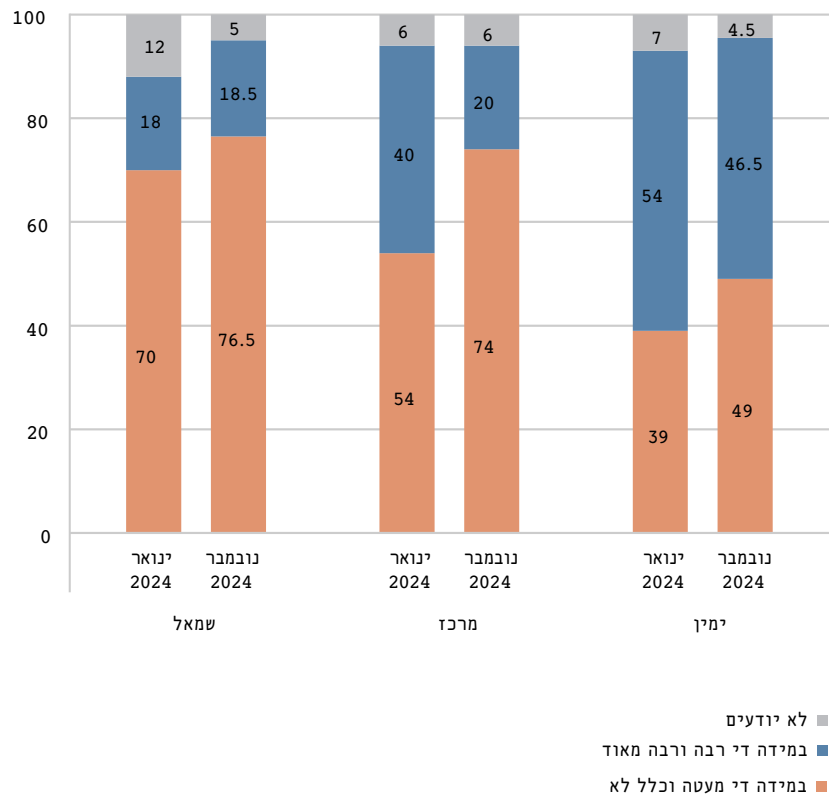
כיוון שבישראל המיקום על הרצף דתיים-חילוניים בא לידי ביטוי גם ברמת ההכנסה (ככלל, רמת ההכנסה הממוצעת של חילונים גבוהה מזו של דתיים ומסורתיים), גם בהתפלגות הגילים (שיעור החילונים והמסורתיים בקרב המבוגרים גבוה משיעורם בקרב הצעירים), וגם בשדה הפוליטי (מתאם גבוה של דתיים עם הימין ושל חילונים עם השמאל), אפשר לראות את תוצאות הפילוח על הרצף דתיים-חילוניים גם בפילוחים האחרים, וככל הנראה משתנה זה הוא ההסבר הטוב ביותר לכלל התוצאות.

הכנסה וגיל. ככל שההכנסה של המשיבים נמוכה יותר (מתחת לממוצע) וככל שגילם צעיר יותר, כך הם נטו להעריך יותר את תרומת החרדים ללחימה, וככל

שהכנסת המשיבים הייתה גבוהה יותר (ממוצעת או מעל לממוצע) וגילם מבוגר יותר, כך הם העריכו אותה פחות.

מחנות פוליטיים. בשמאל, 70% סברו בינואר כי תרומת החרדים ללחימה הייתה מעטה או שלא היתה כלל, לעומת 54% במרכז ו-39% בימין. בנובמבר עלו הממעטים להעריך את תרומת החרדים ל-76.5%, 74% ו-49% מן האוכלוסייה הלא־חרדית, בהתאמה, כפי שמשתקף בתרשים 30.

תרשים 30
שיעור הסבורים שהציבור החרדי סייע למאמץ המלחמתי – סיוע ללחימה, לפי מחנות פוליטיים ובהשוואה בין שני מועדי הסקר (יהודים לא־חרדים, ב־%)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

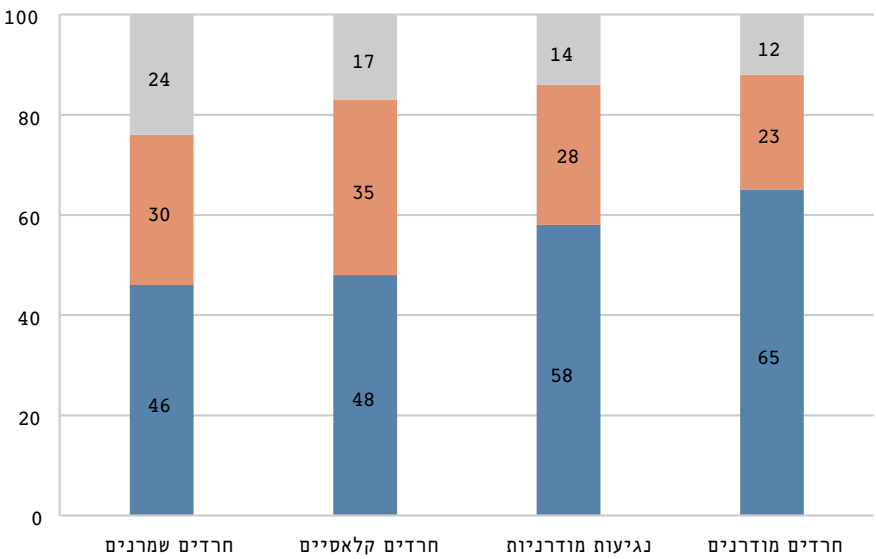
4.4 השותפות החרדית ביום שאחרי המלחמה

4.4.1 האם יהיה המשך לתחושת השותפות הישראלית בעקבות התגייסות חרדים רבים למאמץ המלחמתי, בעיקר העורפי?

כפי שראינו, פער עצום ניכר בין ההתנדבות של חרדים לסיוע בעורף, בעיקר בחודשים הראשונים של המלחמה, שעליה הם זכו להערכה מצד הציבור הלא-חרדי, לבין אי-התגייסותם לצבא וללחימה ממש, המביאה עליהם את התסכול, העלבון וחמת הזעם של הציבור המשרת. אילו מהתחושות האלה ישאירו את חותמן לאחר המלחמה? שאלנו את הציבור החרדי אם ההתגייסות למאמץ המלחמתי ותחושת השותפות ימשיכו גם לאחר המלחמה, בימי שגרה. כשליש (30%) מן החרדים חושבים שמדובר בתופעות ובתחושות ייחודיות ומוגבלות בזמן, ואילו מחציתם (51%) סברו שתהיה להן המשכיות. מתרשים 31 משתקף כי ככל שמדובר בחרדים מודרנים יותר כך הם סברו כי תהיה לקרבה שנוצרה במלחמה המשכיות ברורה יותר (65%), ואולי מדובר במשאלת לב המלמדת על תמונת העתיד הרצויה להם.

31 חרשים

האם התגייסות של חרדים רבים למאמץ המלחמתי, בחזית ובעורף, ותחושת השותפות הישראלית הכללית ימשיכו גם לאחר המלחמה? (חרדים, לפי מיקום על הציר שמרנות-מודרניות, ב־%)

■ לא יודעים
■ לא, אלה תופעות ותחושות ייחודיות למלחמה
■ כן, אלה תופעות ותחושות שנראה להן ביטויים גם לאחר המלחמה

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

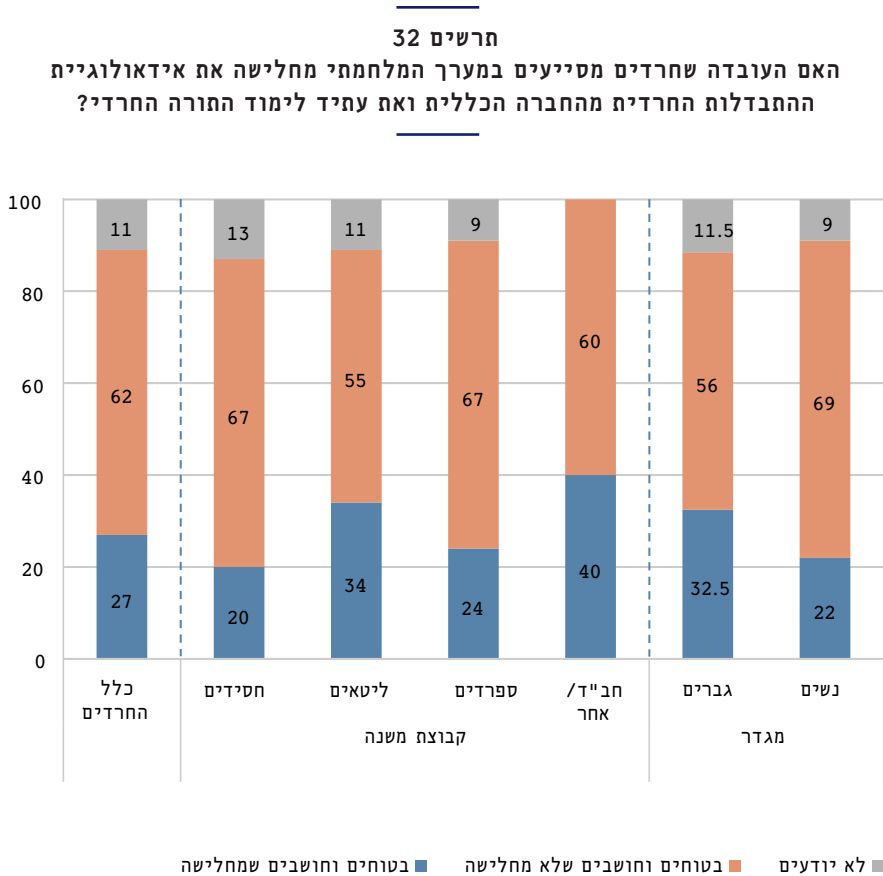
4.4.2 האם השותפות מסכנת את אידאולוגיית ההתבדלות החרדית? (משיבים חרדים)

שאלנו את המרואיינים החרדים על מחירים אפשריים לשותפות זו – האם היא עשויה להחליש את אידאולוגיית ההתבדלות החרדית מהציבור הכללי ואת עתיד לימוד התורה החרדי? מתרשים 32 עולה כי 62% מהחרדים חושבים או בטוחים שהשותפות לא תביא להחלשה, לעומת 27% שבטוחים או חושבים שהיא אכן מחלישה את העולם החרדי.

מיקום על הציר שמרנות-מודרניות. ככל שחרדי שמרן יותר, כך הוא חושש יותר מהחלשה עתידית של החברה החרדית. כך, שליש (34.5%) מהחרדים השמרניים חוששים מכך, כרבע מן החרדים הקלאסיים (26%) ובעלי הנגיעות המודרניות (23%), ומספר קטן רק במעט של מודרנים (21.5%).

קבוצות משנה. חסידים ממעטים לחשוש מן המפגש הנוצר אגב ההתנדבות (רק 20% חוששים), וכך גם הספרדים (24%), בעוד ליטאים חוששים בהיקף של כשליש (34%), ואילו חסידי חב"ד בהיקף של 40%. אולי דווקא משום שהם רגילים במפגש אינטנסיבי ומשלמים על כך מחירים.

מגדר. נשים חוששות מפגיעה באידאולוגיית ההתבדלות (22%) פחות מגברים (32.5%), אולי בשל הניסיון המוצלח שלהן במקומות העבודה, שההשתלבות בהם אינה משפיעה ככלל על עמדותיהן המתבדלות.

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

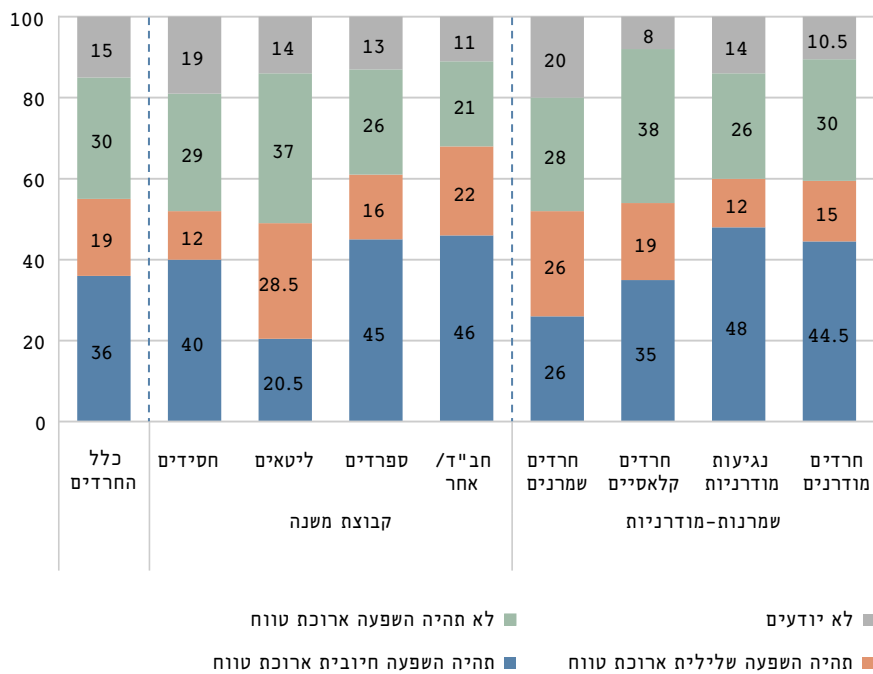
4.4.3 השפעות עתידיות על החברה החרדית בעקבות התנדבותה במלחמה (משיבים חרדים)

שאלנו אם התגייסות חרדים רבים למאמץ המלחמתי בעורף וגם לצבא תשפיע השפעה ארוכת טווח על החברה החרדית, ואם תהיה זו השפעה חיובית או שלילית. שאלה זו נותרת תאורטית משום שטרם התגייסו חרדים רבים לצבא, אולם היא משקפת את החשש של החברה החרדית מהשתנותה. תרשים 33 מראה שכשליש מצפים להשפעה חיובית (36%), ורק חמישית מהציבור החרדי (19%) חוששים מהשפעה שלילית ו-30% סבורים כי לא יחול שינוי. הקבוצה הקטנה של חסידי חב"ד ואחרים מצפים להשפעה חיובית בהיקף של קרוב למחצית (46% ו-45%, בהתאמה), ואילו הליטאים רק בהיקף של 20.5%.

מיקום על הצייר שמרנות-מודרניות. ניתן לראות כי החרדים המודרניים יותר מצפים להשפעה חיובית, אולם גם בקרב השמרנים, רק רבע (26%) חושש מהשפעה שלילית. אלו נתונים מפתיעים, משום שהטיעון המרכזי להימנעות של הציבור החרדי משירות הוא החשש מחילון בעקבות המפגש.

תרשים 33

האם התגייסות של חרדים רבים למאמץ המלחמתי, בחזית ובעורף, תשפיע לאורך זמן על החברה החרדית עצמה? (חרדים, לפי קבוצת משנה ומיקום על הצייר שמרנות-מודרניות, ב- %)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

שאלנו גם את שאלת המראה ההופכית לשאלה זו: **האם התגייסות חרדים רבים למאמץ המלחמתי בצבא ובעורף תשפיע השפעה ארוכת טווח על יחס הציבור הכללי לחברה החרדית?** קרוב למחצית סבורים שלא תהיה לנסיבות המלחמה השפעה מתמשכת (45%), ושליש סבורים שתהיה להן השפעה חיובית. רק 8% חוששים מהשפעה שלילית על יחסה של החברה הכללית לחרדים, הרבה פחות מהחוששים להשפעה שלילית על החברה החרדית עצמה (19%).

סוגיית המנהיגות חרדית

5.1 אחרון וציפיות מן המנהיגות החרדית

5.1.1 האם המנהיגות החרדית מייצגת את הציבור שלה נאמנה? (משיבים חרדים)

האם המנהיגות החרדית, המשמיעה ברובה הגדול עמדות נוקשות בנושא הגיוס, מייצגת כראוי את הציבור שלה? האם יש פער בין מנהיגות זו לבין תחושות ציבור בעלי הבתים ותלמידי הישיבות? שאלנו את המרואיינים החרדים באיזו מידה הם מרגישים שההנהגה הפוליטית החרדית מייצגת אותם במהלך המלחמה.

משבר המנהיגות בציבור החרדי ידוע ומוכר. החברה החרדית, הגדלה והולכת, אינה מצליחה להתכנס סביב מנהיגים מוסכמים כבעבר, והיא הולכת ומתפצלת ומתגוונת ככל שעובר הזמן. אף על פי כן, הנתונים מפתיעים. מתרשים 34 עולה כי רק 37% מהחרדים חשים שההנהגה הפוליטית החרדית מייצגת אותם במידה די רבה או רבה מאוד, לעומת 42% שאינם מרגישים שההנהגה מייצגת אותם. ייתכן כי נתונים אלו מבטאים אכזבה מהמנהיגות הפוליטית שאינה מצליחה "להשיג" לקהל הבוחרים שלה את חוק (אי-) הגיוס הנכסף, שיקבע את הפטור מגיוס למי ש"תורתו אומנותו", נכשלת בהעברת התקציבים המוכתשים למערכת החינוך החרדית, ואף סיבכה את החרדים במאבק שהסעיר את המדינה לשינויים במערכת המשפט בלי שהם קיבלו תמורה לתמיכתם. לחלופין, ייתכן שהאכזבה היא דווקא מן הקו הנוקשה והמתבדל שמובילה המנהיגות הפוליטית החרדית בשעת המלחמה – דאגתה לפטור מגיוס ולכספים הקואליציוניים החרדים – אל מול קהל הבוחרים שבעקבות אירועי 7 באוקטובר והמלחמה חש דווקא תחושות של שותפות גורל, שייכות לישראלית והתקרבות לסמלי המדינה ולציבור הכללי.

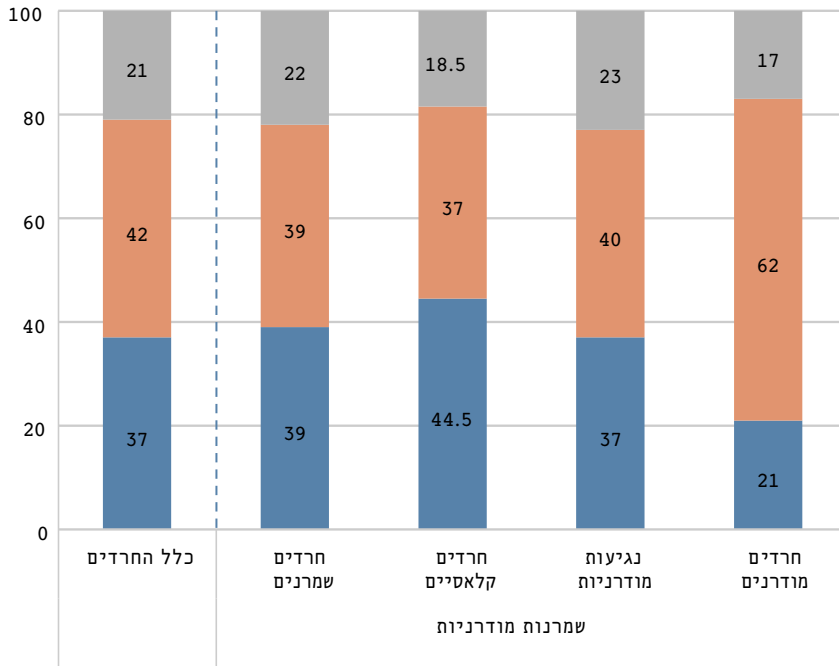
קבוצות משנה. הליטאים הם הקבוצה שחבריה חשים מיוצגים במידה הטובה ביותר בהשוואה לקבוצות האחרות, אולם גם מתוכם רק 43% מרגישים שמנהיגותם הפוליטית מייצגת אותם במידה רבה מאוד או די רבה. בקרב הספרדים והחסידים רק מעט יותר משליש מרגישים מיוצגים (35%-36%), ומחסיד חב"ד ואחרים – רק רבע.

מגדר. רק מיעוט מהנשאלים, גם בקרב גברים וגם בקרב נשים, מרגישים מיוצגים. הגברים החרדים נמצאים בשני הקצוות – הם אומנם מרגישים מעט יותר מיוצגים מהנשים (39.5% לעומת 34.5%), אבל הם גם מרגישים יותר מנשים כי אינם מיוצגים על ידי המנהיגות הפוליטית (45% מהגברים, לעומת 38% מהנשים). שיעור גבוה יחסית מהנשים החרדיות השיבו "לא יודעת" לשאלה זו (27%, לעומת 15% בקרב הגברים). תוצאה זו עשויה לשקף את העובדה שנשים אינן נבחרות לכנסת במפלגות החרדיות, ולכן הן מעורבות פחות בזירה הציבורית, אינן מרגישות מיוצגות, אבל גם אין להן ציפיות לכך. הנתונים יכולים גם להעיד על היעדר "אוריינות פוליטית" של יותר מרבע מהנשים, ולכן הן חשות שאינן יודעות מספיק בנושא תפקודה של המנהיגות.

גיל. הצעירים ביותר (18-29) והמבוגרים ביותר (+60) מרגישים מיוצגים במידה הפחותה ביותר. 49% ו-44% מהם (בהתאמה) מעידים כי הם מיוצגים מעט או בכלל לא, ורק 29% ו-28% (בהתאמה) מרגישים מיוצגים במידה די רבה או רבה מאוד. לעומתם, בני 30-44 ובני 45-59 מרגישים מיוצגים יותר, 40% ו-56% (בהתאמה) מרגישים מיוצגים במידה רבה או רבה מאוד, ורק 39% ו-28% (בהתאמה) מעידים כי הם מרגישים מיוצגים במידה מעטה או כלל לא.

מיקום על הציר שמרנות-מודרניות. רק 21% מהחרדים המודרנים מרגישים מיוצגים על ידי מנהיגותם הפוליטית, ואילו בקרב הקבוצות האחרות השיעורים הם בין 37% ל-44.5%.

תרשים 34
"באיזו מידה אתה מרגיש שהנהגה הפוליטית החרדית מייצגת אותך במהלך המלחמה?" על פי מיקום על הציר שמרנות-מודרניות (חרדים, ב־%)

■ לא יודעים ■ במידה די מעטה וכלל לא ■ במידה די רבה וכלל לא

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

5.1.2 ציפיות מן ההנהגה הפוליטית והרבנית החרדית (משיבים חרדים)

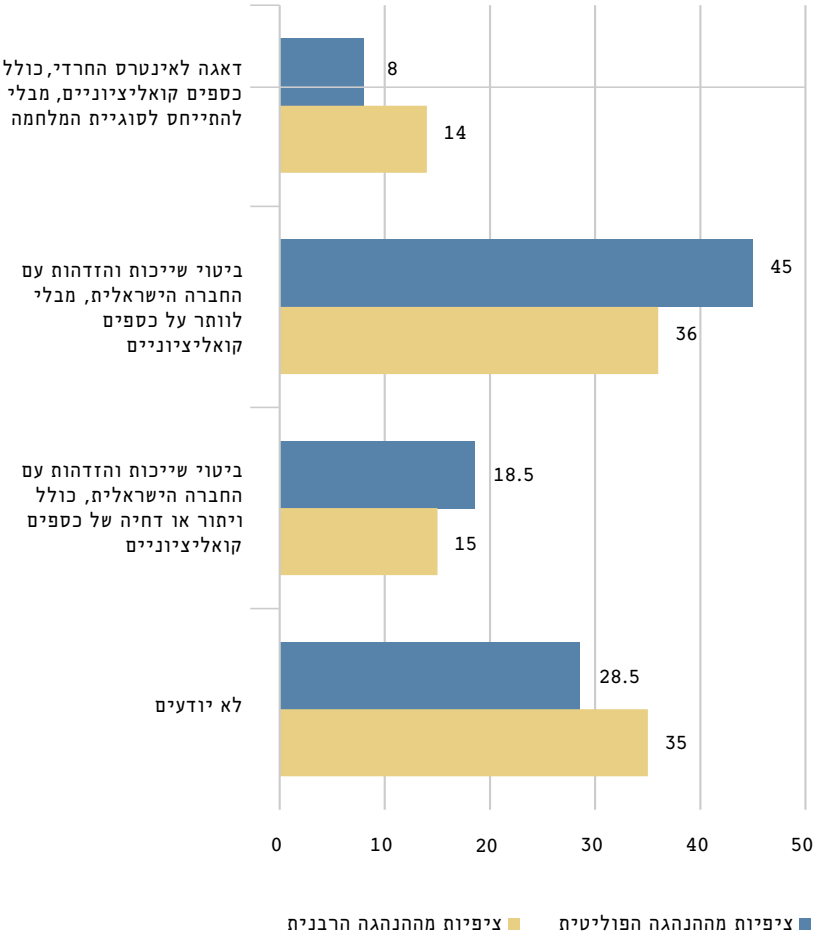
כדי לנסות ולהבין אם חוסר הנחת מן הייצוג מבקש לכוון את המנהיגות ליותר בידול ופירוד או ליותר מעורבות בחברה הישראלית, שאלנו את הציבור החרדי על ציפיותיו מהנהגתו הפוליטית והרבנית בעת המלחמה. המשיבים נדרשו לבחור בין מנהיגות הדואגת לאינטרס החרדי, כולל השגת כספים קואליציוניים, ואינה מביאה בחשבון את סוגיית המלחמה, לבין מנהיגות המבטאת שייכות והזדהות עם החברה הישראלית בהצהרותיה, אולם כמעשיה אינה מוותרת על אינטרסים מגזריים, או לבחור באפשרות שלישית של הנהגה המבטאת שייכות

והזדהות, ואף מוכנה לוותר או לדחות כספים קואליציוניים למען האינטרס הממלכתי בשעת מלחמה.

קרוב ל-65% מהחרדים מבקשים הנהגה פוליטית שתיתן דעתה למציאות המלחמתית, ופחות מ-20% מוכנים לוותר או לדחות אינטרסים מגזריים. רוב המשיבים ביקשו מנהיגות שאינה חורגת במעשיה מן האינטרס המגזרי, אבל מדברת בשפה רכה ומבטאת בהצהרותיה הזדהות עם החברה הישראלית הקורסת תחת עול המלחמה. קרוב למחצית מהמשיבים (45%) מצפים מהמנהיגות הפוליטית לבטא עמדה מורכבת כזאת, ורק כשליש (36%) מצפים לכך מהמנהיגות הרבנית. שיעור הלא-יודעים מקרב המשיבים גבוה גם לגבי ההנהגה הפוליטית (28.5%), ועוד יותר מכך לגבי ההנהגה הרבנית (35%), ביטוי אפשרי לתחושת היראה שאינה מאפשרת לחלק להנהגה "עצות", או למבוכה מנושא ההגנה על אינטרס מגזרי כספי בעת מלחמה. ייתכן אף שהמשיבים מזהים את הקושי שבתשובה המורכבת שיש בה משום "אחד בפה ואחד בלב".

ציר שמרנות-מודרניות. שליש מן החרדים המודרניים (33%) ורבע מבעלי הנגיעות המודרניות (25.5%) מצפים להנהגה פוליטית שתהיה מוכנה לוותר על אינטרסים מגזריים, הרבה יותר משמבקשים זאת החרדים השמרנים והקלאסיים (13%). העמדה המודרנית דומה גם בעניין הציפיות מן ההנהגה רבנית.

35 חרשים
ציפיות מההנהגה החרדית הפוליטית והרבנית בעת מלחמה (חרדים, ב־%)

מקור: סקר גיוס חרדים בצל המלחמה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

6. סיכום

במאמר זה סקרנו הן את עמדות והתנהגויות הציבור החרדי, והן את אלו של הציבור היהודי שאינו חרדי במדינת ישראל. בישראל 2024 לא מדובר רק בקווים מקבילים שאינם נפגשים, אלא גם בשתי תמונות עולם שאין ביניהן תמיד קשר עין. הפערים הגדולים עולים מכל עמוד ומכל תרשים. הפערים מתחילים בהבדלים בשיעורי הגיוס בפועל, ממשיכים בפער בתפיסת התרומה של הציבור החרדי למאמץ המלחמתי ובתפיסת מרכזיותם של התפילות ושל לימוד התורה, ומתנגשים חזיתית בעמדות בדבר גיוסם של צעירים חרדים לצבא, שניצבו בתחילת המלחמה זו מול זו כתמונת מראה. בציבור האחד כשני שלישים התנגדו לגיוס הצעירים החרדים ורק קרוב לרבע היו מוכנים לשקול גיוס בנסיבות מסוימות ומוגבלות. מנגד, בציבור האחר, לאחר שלושה חודשי מלחמה, ראו כשני שלישים בגיוס הצעירים החרדים את הפתרון לאתגר הביטחוני ורק קרוב לרבע היו מוכנים להשלים עם המצב הקיים, שיעור שזינק בחלוף שנה כמעט לכ-85% תובעי גיוס. ועוד, בציבור האחד שירות לאומי-אזרחי אינו נחשב תחליף ראוי לגיוס, משום שקו הגבול עובר בין הלומדים לשאינם לומדים ולא בין שירות צבאי לשירות אזרחי, ואילו בציבור השכן מעטים אינם שותפים לעמדה שיש לחייב בשירות לאומי-אזרחי את כל הפטורים משירות צבאי. מחלוקות נוספות מתגלעות בתפיסה שהמלחמה הנוכחית היא מלחמת מצווה שעל כולם להשתתף בה ובשיפוט המוסרי של אי-הגיוס. הפערים גדולים, וקשה עד מאוד לגשר עליהם.

אפשר להצביע על ארבעה שינויים שהתרחשו בכל זאת בהשקפת החרדים בנושא הגיוס בצל המלחמה ותרמו לראשיתו של גישור כלשהו בין הקהילות. האחד, ירידה בהתנגדות החרדים המודרנים לגיוס חרדים, ואף אי-נוחות מוסרית בקרבם בעקבות המצב. אף שמדובר בקבוצה קטנה בקרב החרדים, לתהליכים המתרחשים בקרבה עשויה להיות השפעה על כלל החברה החרדית. השני, עלייה בתמיכת הרחוב החרדי בחרדים שהחליטו להתגייס ושינוי היחס כלפי לובשי מדים. השלישי, עלייה בנכונות החרדים למתן את עמדותיהם בנוגע לגיוס אל מול תמריצים שליליים של צמצום או הפסקת התמיכה בישיבות. רגישות התגובה החרדית לתמריצים כלכליים שבלטה בסקר מוכרת מהמציאות הכלכלית של השתתפות חרדים בעולם התעסוקה בישראל, ויש בה כדי לעודד את מעצבי המדיניות בישראל לפעול נמרצות להשתתפות תמריצים כלכליים שליליים על מפרי חוק. הרביעי, האמון הנמוך שיש לחרדים במנהיגיהם הפוליטיים, המבטאים עמדות נוקשות ובדלניות יותר מבחוריהם.

אשר לעמדות הציבור הלא־חרדי, מחד גיסא, ניתן להצביע על ההערכה שרווח חלק מציבור זה לתרומתם של החרדים למאמץ המלחמתי, בעיקר בפעילויות בעורף. בחודשים הראשונים של המלחמה התנדב הציבור החרדי בדומה לציבור הלא־חרדי בסיוע לחיילים ולמפונים ובלט בהתנדבותו בארגוני רפואה ובהתגייסותו לתפילה וללימוד למען החיילים, החטופים והנופלים. כל זאת לעומת מיעוט תרומתו להתנדבות חקלאית, וכמובן לגיוס לצבא. הציבור החרדי שידר תחושה של שותפות ושל נטילת חלק בכאבה של החברה הישראלית. כמעט מחצית מן הציבור הלא חרדי ראה בכך הרמת תרומה משמעותית למאמץ הלחימה. מאידך גיסא, עם התארכות המלחמה, הכבדת נטלה ומחיריה הכבדים שמשלם הציבור המשרת, ומשהתרכו צורכי כוח האדם, ויתר על כן, משהתנפץ החלום שהציבור החרדי יכנס גם הוא תחת האלונקה לנוכח אירועי 7 – השתנו היוצרות. הציבור הלא־חרדי החל לתבוע בהמוניו את גיוס החרדים, ולא רק במחנות השמאל והמרכז. גם מחנה הימין, ובמיוחד הציבור הדתי, תבע שוויון בנטל, והחל מפציר במנהיגיו לככר את "הברית הציונית" עם החילונים המשרתים על פני הברית הקואליציונית עם החרדים המשתמטים. שיעורי תמיכתו של ציבור זה בגיוס החרדים הוכפלו. למשל, אם בראשית המלחמה השלימו כ־40% ממצביעי מפלגות הליכוד והציונות הדתית עם הפטור לחרדים ורק כמחציתם תבעו גיוס כולל או מדורג, בתום 13 חודשי לחימה כשלושה רבעים מהם תובעים גיוס ורק כ־15% משלימים עם לימוד החרדים בישיבות.

מה ילד יום? החלשות קול תופי המלחמה עשויה להשכיח מן הלב את הזעם והכאב על היעדר השותפות בנטל, ולחלופין, הציבור הלא־חרדי עשוי להמשיך ולתבוע את הכתף החסרה תחת האלונקה ולבקש ברית ציונית וחווה חברתית חדש עם החרדים או כנגדם. מנגד, הסדקים הצרים שהחלו להיבקע בחברה החרדית המתבדלת ואי־הנוחות שנולדה בליבם של חלק מבניה ומבנותיה עשויים להעמיק ולייצר שותפות חדשה. חלון הזדמנויות דמוגרפי, כלכלי וחברתי צר עומד לרשותם. האם ידיים מושטות יפגשו ידיים אחיות בידם? הילכו, או ימשיכו להכות בסלע עד זוב דם?

פורח סלומון, דיבוק, 2008